

26/82

Aleksander Rak

"ZACHĘTA"
Narodowa Galeria Sztuki
Dział Dokumentacji
00-916 Warszawa, Pl. Małachowskiego 3
centr 827-58-54. fax 827-66-03

26/82

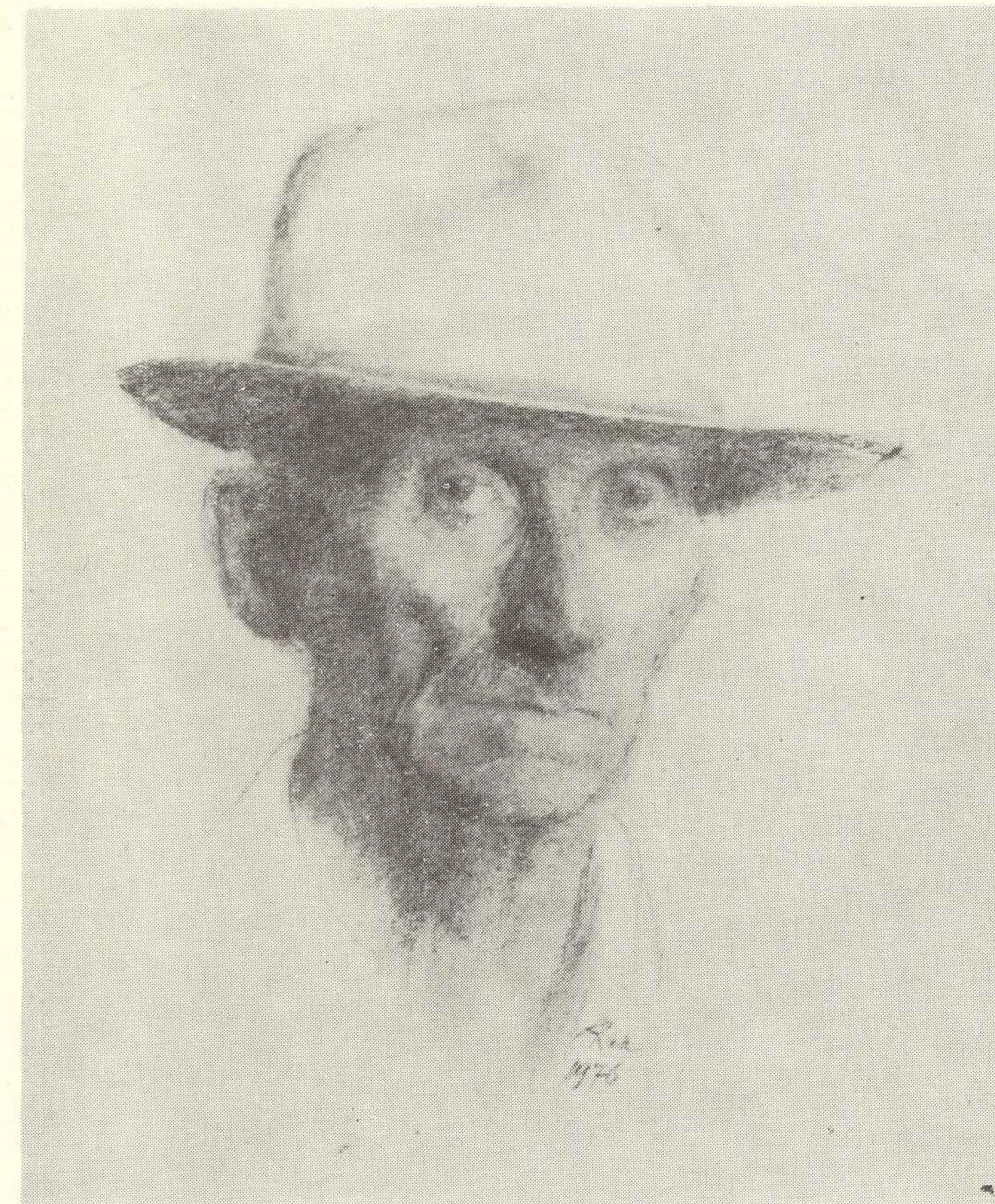
MINISTERSTWO
KULTURY
I SZTUKI
CENTRALNE
BIURO
WYSTAW
ARTYSTYCZNYCH

Aleksander Rak

1899—1978

1982
Warszawa • Zachęta • pl. Małachowskiego 3
Katowice Galeria Biura Wystaw Artystycznych ul. Armii Czerwonej 6

na okładce:
Komańcza (graf.)
Komańcza (rys.)

Autoportret z 1976 r. (rys.)

„Skąd wiesz,
że na wadze świata
przeważa człowiek?”

z poezji KAROLA WOJTYŁY

Aleksander Rak — artysta i pedagog, który z wielu katastrof wyniósł głęboką wiarę, a wartości ducha stały się najbardziej istotnym przestaniem jego życia i twórczości.

Wojna dokonała okrutnych spustoszeń w rodzinie i pracy artystycznej, zniszczyła jego dzieło i zdrowie. W czasie bombardowania Warszawy zginęła utalentowana malarka Janina Knothe Rakowa¹⁾ „(...) bezgranicznie ofiarna żona i matka (...)”, jak sam napisał w jednym z listów. Wyszli z pożogi wojennej osieroconymi — Aleksander Rak z dziećmi: Anną, Barbarą, Martą i Tomaszem. Przepadły i spłonęły obrazy, rysunki, grafiki, a więc niemal wszystko co stworzył w pierwszej fazie działalności, w kilkunastu latach od zakończenia studiów.

Aleksander Rak, twórca grafiki, zrodził się więc z nie-szczęść wojny, z popiołów (jakże polski jest ten los!), dwukrotnie powołując do życia swoje dzieło. Zrodził się z nadzieją „...że na wadze świata przeważa człowiek?”.

Aby przeniknąć jego obrazy, trzeba je zobaczyć nie tylko w strukturach zewnętrznych, lecz odstąpić od wewnątrz, obcując z nimi jak z ludźmi, z ich duszą i ciałem. Umieć dotrzeć do tego co jest w zawartości ideowej dzieła istotne (identyfikację pozostawiam zresztą każdemu z przybywających na tę wystawę) i odczytać z materii, a więc struktur, sposobów technicznych, szlachetną prostotę tego artysty.

Była w nim siła moralna inspirująca wszelkie poczynania i wartości duchowe, które odnajdujemy w wielokształtnej figuracji, w formach cyzelowanych i subtelnych, w kompozycji cieni i światła, w budowaniu nastroju. W tych małych, skromnych rysunkach i rycinach, pozornie zwykłych i nie niosących ze sobą odkryć formalnych, w tej dwoistej koncepcji, jawi się nam autor oryginalny i autentyczny rytmik. Pełen „pokory wobec wielkiej sztuki” — tak bowiem określił on swój stan i więź z dawnymi mistrzami. Te cechy charakterystyczne, chciałoby się rzec charakterologiczne łączą jak ogniwa wszystkie etapy jego działalności twórczej.

Ród Aleksandra Raka po mieczu i kądzieli (matka — Marta z Kaktowiczów) wywodził się z Wileńszczyzny, gdzie w dzieciństwie, w powiecie Lida przebywał. On sam urodził się w 1899 roku w Odessie, uczył się w Szkole Realnej w Kijowie, a po I wojnie światowej kiedy Polska zdobyła Niepodległość, wrócił do Ojczyzny — przyjechał na studia do Warszawy.

Od roku 1919 uczęszczał do dawnej Szkoły Rysunkowej im. Wojciecha Gersona, która po reorganizacji stała się Miejską Szkołą Sztuk Zdobniczych i Malarstwa, z patronującym jej wybitnym twórcą grafiki Władysławem Skoczylasem. Ze wspomnień kolegi ze szkoły, rzeźbiarza Jerzego Mazurczyka, rysuje się nam postać młodego artysty o silnej osobowości, wytrwale i z uporem pracującego. Nie stronił od ludzi, dyskutował z pasją na tematy sztuki, był również czynny w szkolnej szopce kukielkowej, znanej w społeczności akademickiej z zabawnych tekstów i piosenek. Koleżanka z pracowni w warszawskiej Szkole Sztuk Pięknych (później Akademii), Wanda Kurzątkowska pisze o tym, jak był spontaniczny, grał i śpiewał z temperamentem kresowiaka w czasie studenckich spotkań. Mówi także o jego rysunku, syntetycznym, prostym a zarazem mistrzowskim. W opinii kolegów wyróżniał się w tej dyscyplinie. Aleksander Rak studiował w Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie (1923—1929), w pracowni rysunku i malarstwa Miłosza Kotarbińskiego, Tadeusza Pruszkowskiego oraz Karola Tichego i grafikę u Władysława Skoczylasa. Po dyplomie, w latach 1936—1939 wykładał rysunek w katedrze projektownia wnętrza, grafiki i rzeźby w macierzystej uczelni.

W pierwszym okresie twórczości przypadającym na dwudziestolecie międzywojenne (do 1945) rozpoczął dynamiczną działalność w dziedzinie malarstwa, a przede wszystkim grafiki. O jego powołaniu i żywotności świadczy m.in. aktywny udział w wielu wystawach krajowych organizowanych przez Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie (TZSP), Instytut Propagandy Sztuki (IPS), Koło Artystów Grafików Reklamowych (KAGR), oraz za granicą, w ramach Towarzystwa Szerzenia Sztuki Polskiej Wśród Obcych (TOSSPO). Wtedy to powstają obrazy olejne, witraże oraz wiele projektów, rysunków, rycin. Doskonali swoje rzemiosło, „métier”, zdobywając doświadczenie i wiedzę w technikach graficznych druku wypukłego i wgłębne. Młody grafik dąży do osiągnięcia precyzji, a nawet perfekcji cięcia, linii, różnicując wrażliwie

jej charakter, dukt i barwę, w zależności nie tylko od narzędzia, lecz także metod pracy w drzeworycie, akwafortie, suchej igle. Stąd studia rycin wielkich mistrzów przeszłości np. Dürera, Rembrandta, które zalecał swoim uczniom, a w kilkadziesiąt lat później wprowadził je jako ćwiczenia także w zakresie warsztatu. Nadrzędnym tematem jego twórczości jest człowiek egzystujący przez pracę, istniejący w związkach z naturą, przyrodą. Programem na dziś i jutro staje się czerpanie z życia, rzeczywistości oraz próba interpretacji zjawisk nie tylko w kategoriach formalnych, estetycznych.

W latach trzydziestych Aleksander Rak uzyskał wyróżnienia za drzeworyt „Kobiety u studni” i suchą igłę „Odpoczynek”, a wśród najbardziej interesujących znalazły się grafiki przedstawiające typy i scenki rodzajowe, charakterystyczne dla ówczesnego życia. Ryciny takie jak „Przystań”, „Przy stole” (1931), „Kataryniarz”, „Kronikarz”, „Gazeciarz”, „Szewc” (1935), reprezentują swoisty realizm. W tej ostatniej akwafortie, w płaszczyźnie zminiaturyzowanego obrazu osiągnął niewytkniętą napięcie w kondensacji rysunku i kompozycji form. Stary szewc przy pracy, podpatrzony w ruchu, wyrazie — dziecko, które jest jak i wiele innych, majstersztykiem. W tych właśnie utworach z klimatem sztuki holenderskiej, najgłośniej pobrzmiwają tony polskiej grafiki Michała Płońskiego.

Wydarzeniem w skali ogólnopolskiej były organizowane rokrocznie przeglądy sztuki ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej. Na dzień 1 września 1939 roku, w murach Collegium Maius została przygotowana Wystawa Współczesnej Grafiki Polskiej. Otwarcie jej nastąpiło dopiero po kilku latach, po zakończeniu wojny, we wrześniu 1946 roku w Krakowie, pięknie wydany przedwojennym katalogiem. W słowie wstępnym czytamy: „(...) Niestety nie wszyscy artyści, których działalność jest reprezentowana na wystawie, doczekali się końca wojny. Na 38 ofiarodawców, dziewięciu zmarło lub zostało zamordowanych przez Niemców. I tak zmarli Józef Pankiewicz, Kazimierz Sichulski, Franciszek Siedlecki, zginęli zaś zamordowani w Oświęcimiu lub w innych obozach koncentracyjnych Tadeusz Cieślowski syn, Wiktoria Goryńska, Karol Hiller, Tadeusz Man-teuffel, Jan Rubczak, Władysław Zakrzewski.

Dyrekcja Biblioteki Jagiellońskiej zdecydowała się urządzić wystawę w zmienionych warunkach i w in-

nym pomieszczeniu aby wyrazić cześć pamięci zmarłych, a podziękowanie żyjącym ofiarodawcom.”

Aleksander Rak reprezentowany trzema niewielkimi w formacie rycinami (akwaforta „Szewc” z 1936 r., drzeworyt „Kobiety u studni” i sucha igła „Muzykanci” z 1938 r.) zwrócił uwagę piszącej wstęp autorki, wybitnego historyka sztuki i znawcy przedmiotu dr Zofii Ameisenowej. Przytoczę więc obszerny fragment jej wnikliwej analizy: „(...) Tematowo podjął Rak wątek, zaczęty w Polsce jeszcze na początku XIX stulecia przez Michała Płońskiego, a kontynuowany około połowy ubiegłego wieku przez Kajetana Wincentego Kielesińskiego, w kierunku stworzenia polskiej akwaforty rodzajowej. Wszyscy trzej artyści czerpali z wiecznego źródła wszelkiej rodzajowości — od starych Holendrów. Jak się wydaje, szkołą Raka był nie tyle Rembrandt, ile Ostade. Żywe w ruchu delikatnie rysowane i trawione są jego drobne studia piekarzy, szewców (Nr 92), praczek i innych robotników przy pracy, pochodzące z r. 1935. Ale pomiędzy nimi a suchorytem zatytułowanym „Muzykanci” (Nr 90) musiał Rak zawrzeć znajomość z współczesną grafiką francuską, ponieważ zmieniła się nie tylko jego technika, ale i forma. Faktura tej płynnie rysowanej i miękko po malarsku modelowanej ryciny, jej taneczny falujący rytm świadczy, że patronowali jej już nie Holendrzy z XVII w., ale postimpresjoniści francuscy (...)”

Na tym tle, mniej znaczące wydają się być jego osiągnięcia na polu grafiki użytkowej, mimo że honorowane również wyróżnieniami. Współpracował i wystawiał wtedy z kolegami z uczelni i KAGR, Tadeuszem Kryszakiem i Henrykiem Jaworskim. Aleksander Rak zdobył II nagrodę w dziedzinie plakatu w latach 1933 i 1934 oraz uzyskał zakup dzieła plakatowego „Grad” w 1938, dla Powszechnych Zakładów Ubezpieczeń Wzajemnych. Był także kierownikiem artystycznym wydawnictw Biura Propagandy Kolejowej „Ruch”.

Wstrząsającym dokumentem z wojny, okupacji hitlerowskiej, jest obok innych rysunków i grafik „Lista rozstrzelanych”. Wystawił ten rysunek węglem na I Ogólnopolskim Salonie w Muzeum Narodowym w Warszawie w 1946 roku. W wywiadzie dla katowickiego „Wieczoru”, Aleksander Rak powrócił pamięcią po dwudziestokilku latach właśnie do tej pracy, której autentyzm i jakości wyrazowe, formalne były mu nadal bliskie.

Drugi okres życia i twórczości przypada na lata

1945 do 1969 — ćwierć wieku intensywnej działalności pedagogicznej i artystycznej, po czasie w którym opuszcza uczelnię, aby przejść na emeryturę.

„(...) W początku roku 1945, w czasie trwającej jeszcze wojny, na obszarze wyzwolonych miast polskich wraz z uruchomieniem podstawowych instytucji formuje się życie kulturalne. W warunkach i klimacie heroizmu powstają na Śląsku pierwsze organizacje plastyczne (...)”²⁾

W początku roku 1945 Aleksander Rak znalazł się w Gliwicach aby po krótkim tam pobycie przenieść się wraz z dziećmi do Katowic, podejmując decyzję życia i pracy w tym regionie, który stał się jego miejscem na ziemi. Był jednym z najbardziej czynnych ludzi organizujących na tej, w owym czasie pustyni kulturowej, środowisko i szkolnictwo plastyczne. Jeden z ówczesnych prezydentów miasta, kiedy zwrócono się do niego o przydział lokalu na cele związkowe i szkolne oświadczył: „sztuka na Śląsku niepotrzebna, budujemy przemysł”³⁾ Z czasem zmieniali się prezydenci i decyzje, a utworzenie w 1945 roku okręgu ZPAP i Państwowej Szkoły Sztuk Pięknych w Katowicach zainicjowało rozwój życia kulturalnego w tym przemysłowym obszarze.

Wśród współorganizatorów i pedagogów Szkoły, obok Leona Dożyckiego, Bogusława Góreckiego, Stanisława Marcinowa, Józefa Mroszczaka, Rafała Pomorskiego, Zbigniewa Rzepeckiego, Jana Wodyńskiego, znalazł się również Aleksander Rak. Uczelnia ta przeszła różne koleje, aby stać się od roku 1952 Wydziałem Grafiki Propagandowej ASP, dziś katowicką filią Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie.

Profesor kierował Szkołą przez wiele lat pełniąc m.in. funkcję pierwszego jej dziekana, a do roku 1969 kierownika Katedry Grafiki. „Zafascynowała mnie praca i kontakt z młodzieżą” powie po niemal trzydziestu latach działalności nauczycielskiej, zmaganiem się ponad siły. Walka o wszystko — o pracownię szkolne, narzędzia i warsztaty dla studentów. I kiedy wreszcie w 1949 roku uzyskano trzy własne sale przy ulicy Stawowej w Katowicach, to według słów Aleksandra Raka „otrzymanie tego lokalu stało się momentem zwrotnym w dziejach (...) naszej uczelni, która w ten sposób po raz pierwszy otrzymała siedzibę „własną” z prawdziwego zdarzenia. Dotychczasowe „masarnie, bunkry i strychy” położone w różnych częściach miasta prze-

stały być zmorą życia Szkoły, nastąpił moment odprężenia i samookreślenia uczelni (...)"⁴⁾

Zdrowie Profesora niszczało — gruźlica wyniesiona z wojny, ciężkie operacje w szpitalach, pobytu w sanatoriach nie sprzyjały pracy twórczej. Siła ducha i woli, niepoddanie się losowi, odpowiedzialność i poczucie obowiązku wobec uczniów i własnych dzieci determinowały zwycięskie trwanie człowieka i artysty. Wychowując nie jedno pokolenie, Profesor stał się przede wszystkim wzorem moralnym dla młodych, również kolegów i przyjaciół. Nie czas i miejsce, aby rejestrować setki uczniów, którzy dziś stanowią m.in. trzon główny Związku Polskich Artystów Plastyków na Śląsku i w Zagłębiu. Zacytuję więc niektóre tylko nazwiska twórców, będące symbolicznym świadectwem jego szkoły: Andrzej Czeczot, Jan Nowak, Stefan Suberlak, Waldemar Świerzy.

„(...) Moje artystyczne credo, które chciałbym zostawić Studentom? Niech będą wierni porywowi (...). Niech ich cechuje zawsze szczerłość wypowiedzi i wytrwałość w realizacji zamiaru. Sztuki nauczyć się nie można. Nigdy nie będzie prawdziwym artystą ten, kto nie posiada zdolności przeżywania (...)"⁵⁾ Myśli i działania Profesora koncentrowały się stale wokół spraw studentów i Akademii, jej miejsca i znaczenia w społeczeństwie. Pragnął „aby wzrastał humanistyczny wkład (...) Uczelni w rozwój katowickiego środowiska artystycznego.” Walczył o to również piórem i jego głosem w dyskusji na temat „Nie tylko węgiel i stal”, był opublikowany w 1960 roku w Trybunie Robotniczej artykuł „Gdy Medyceusze przekreślą anachronizmy”. Pisał — „(...) plastyka nie mogła (...) rozwijać się równoległe do edukacji muzycznej i teatralnej i dlatego dzisiaj stoi za nimi daleko w tyle. Mamy więc dysproporcje szkodliwe dla naszego życia kulturalnego. Plastyka w województwie katowickim musiała sobie torować drogę na ugorze w tym samym czasie, kiedy zmienione warunki pozwoliły muzyce i teatrowi owocować obficie na glebie zainwestowanej i uprawnej od dawna” (w okresie międzywojennym — J.L.)” (...) Na dzisiejsze pokolenie spada obowiązek naprawienia tego zaniedbania (...) działalność (...) musi być oparta przede wszystkim o szeroki program, tak, aby ideowe i formalne treści kultury plastycznej docierały do społeczeństwa przez stały dopływ wystaw i pokazów zamiejscowych (...)"

Brak muzeum, które w Katowicach w barbarzyńskim geście zniszczyli hitlerowcy, brak pawilonu czy odpo-

wiednich sal wystawowych nie pozwalał wtedy na stały kontakt i więzi ze sztuką. Był szermierzem ważnych spraw, niektóre z nich zostały w czasie późniejszym, jeszcze za życia Profesora zrealizowane.

Czas tworzenia przypadający na dwudziestopięciolecie po II wojnie światowej — był czasem spięć i kontrowersji ideologicznych w fazie t.zw. realizmu socjalistycznego — w następnym zaś okresie po Październiku 1956 r. zwyciężyła idea pluralizmu w sztuce. Spotykaliśmy wtedy u wielu malarzy i grafików koniunkturalną zmienność poglądów, tym bardziej więc godnym szacunku jest twórca reprezentujący niezależną postawę. Aleksander Rak nie zmienił swoich zainteresowań, nie zrezygnował również z tych wartości, które stały się w jego obrazach graficznych i rysunkach istotnymi elementami konstytutywnymi. Klarowność kompozycji, umiejętność nieopisowego, a dobitnie artykułowanego wyrazu form konkretnych — to niektóre elementy stanowiące o ukształtowaniu się stylu jego grafiki — stylu realizmu indywidualnego.

Ludzie, zdarzenia, sytuacje — typy charakterystyczne w autentycznym środowisku, w pejzażu miejskim — to tematy, motywy którym w setkach rysunków i rycin nadaje artystyczny kształt. W swojej twórczości był zawsze blisko człowieka i jego pracy — przyciągał go ten utrudzony, szary człowiek i jego życie codzienne. Górnicy, hutnicy, robotnicy, w garbarni, prace na torach, miasteczka, przedmieścia, podwórka — to obrazy z pogranicza studiów portretowych, które zawierają refleksję moralną. Ujawniają tę wartość także, a nawet przede wszystkim prace „szarżowane”, o cechach karykatury swoiście zinterpretowanej. „Pijacy”, „Karciarze”, cykl „Szabrowników”, „Wartowników”, „Gospodyni”, „Bar mleczny” oraz zespół oryginalnych rysunków i grafik o niezwykłym napięciu i klimacie z tytułem „Trzej”. Pojawiają się również ryciny (np. akwaforta z 1954 r. „Strajk fernali”), które powstały w równym stopniu z potrzeby serca, co na „zamówienie społeczne”. Rak jako człowiek i twórca opowiadał się zawsze po stronie skrzywdzonych i nieszczęśliwych (rysunki: „Skrzywdzeni”, „Wysiedleni” z 1941 roku, „Bezdomni”). Śląsk, Zagłębie, to obszary, w których gromadzi obserwacje i doświadczenia, doskonali warsztat i formę swoich dzieł. Zdarzają się czasami (w różnych okresach) nostalgiczne powroty artysty w strefy jeszcze nie utracone lecz oddalające się — w latach trzydziestych w Warszawie rysował i rytował

Otwarcie II Wystawy „Szkoły Warszawskiej” w Zachęcie, październik 1931 (fot. ze zbiorów p. W. Batoszewicza, A. Rak piąty od prawej)

krajobrazy Litwy, oraz po wojnie w Katowicach pejzaże z tamtych stron i wariacje na temat Ballad Adama Mickiewicza.

Kolega z czasu studiów (późniejszy profesor ASP w Warszawie) Jan Kurzątkowski napisał w 1950 roku jak gdyby recenzję, wypowiedź na temat sztuki Aleksandra Raka, nie publikowaną i przekazaną mu po latach przez żonę zmarłego przyjaciela. Oto jej fragmenty: „(...) mówi tylko tyle ile trzeba i to co chce powiedzieć. Nie widać u niego „roboty” (...) nie delectuje się grą linii dla linii — (...). Wszystkie wirtuozowskie dołknięcia, smaczki — wszystkie elementy zbędne zmiata surową ręką pod stół — zostaje forma, której szukał — ni piękna — ni brzydka ale prawdziwa — bez przypadków — bez dodatków (...)"

Co to znaczy, że tyle dostrzegam, gdy nic nie widzę,
kiedy już poza horyzont ostatni osunął się ptak,
kiedy fala w szkle go ukryta — opadłem jeszcze niżej,
zanurzając się razem z ptakiem w nurcie chłodnego szkła.

Więc w mroku jest tyle światła,
ile życia w otwartej róży,
ile Boga zstępującego
na brzegi duszy.

KAROL WOJTYŁA, z poematu
„Wybrzeża pełne ciszy”

Ostatni etap życia i twórczości Aleksandra Raka zamyka się w latach 1970—1978.

Profesor odchodził od nas, uczniów i przyjaciół, dwukrotnie — raz po oficjalnym pożegnaniu i zapowiedzi łączności — nie powrócił — i w sierpniu 1978, kiedy nastąpiła śmierć.

Byłam z nim również w tym czasie, w kontakcie korespondencyjnym i bezpośrednim, bliżej tego surowego dla siebie, samotnego człowieka i jego dzieła. W pracowni było zawsze wiele rysunków ołówkiem i węglem, notał, szkiców kompozycyjnych oraz grafiki (niemal wszystkie techniki druku wgłębnego). Refleksyjny i krytyczny poświęcał wiele czasu na dopracowanie rycin, rysunków — w skupieniu nadawał im precyzyjną formę, nie niszcząc uczucia. Niechętnie pokazywał prace obcym, traktując je w swojej wielkiej skromności jako „(...) zaledwie studia, czy przyczynki do tego, co chciałbym w życiu zostawić (...)”.

Pamiętam, że zaskoczył mnie fakt „otwarcia” tego innego w jego życiu okresu, z przejściem w stan spoczynku (jak to się mówi) — dwiema rycinami, różnymi w skali nastrojów i strukturze graficznej. W 1970 powstał suchoryt „Rok 1939” (czyżby miał być znakiem katastroficznego czasu dla twórcy) — reminiscencje tragicznej wojny, zwłaszcza w rembrandtowskiej w wyrazie postaci starca, opuszczonego i żegnającego wychodzących z ruiny domu. Zbliżenie do ukochanego mistrza jest w tym fragmencie obrazu doskonałe, nie tracąc zarazem swojej prawdy i stylu. Druga z nich z 1970 roku to malutka (7,7×14,5) akwaforta „Spotkanie z kogutem”, wesota corrida z udziałem zwierząt o cechach ludzkich lub „dialogus creaturatum” — inny ton i jakości struktury, finezyjnego rysunku, mistrzowskiej kompozycji światła i cieni.

W ostatniej fazie działań artystycznych osiągnięciem są krajobrazy, wizerunki drzew, pejzażu, rysowane i rytowane z niezwykłą subtelnnością. Pojawiły się one na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych jako studia z Komańczy, w tym także obrazy graficzne samotnych zagród i chałup wiejskich. Akwaforty o tonie nostalgii, smutku, cienko rysowane, wrażliwie trawione, wysublimowane w czerniach i bieli, są dla mnie poetyckim, osobistym zapisem Aleksandra Raka. Zapis fascynuje swoją kształtną powierzchnią, bardziej jednak jest znaczący w ukrytej myśli o życiu i jego przemijaniu. Kojarzą mi się te utwory z niektórymi strofami poezji Kazimierza Iłtakoviczówny.

Powstały wtedy również studia starości (miękki werniks „Głowa starca”, „Starość”) — medytacje w wielu wariantach przywodzące na myśl ascetów znanych z dawnego malarstwa hiszpańskiego. Towarzyszą im w tym czasie autoportrety — inne niż te rysowane w poprzednich okresach wizerunki własne — karykatury, zresztą znakomite w ruchu i podpatrzeniu siebie. Inne także w relacji z idealizowanymi portretami np. „Portret kobiety” (z 1960, z Muzeum w Bytomiu). Są to teraz wnikliwe studia psychologiczne, pełne powagi i zamyslenia, których doskonałym wyrazem jest rysunkowy „Autoportret w kapeluszu” z 1976 roku.

Aleksander Rak pozostawił już daleko za sobą okres życia czynnego — wystaw nie tylko w kraju lecz i we wszystkich niemal państwach europejskich i w świecie, np. w ekspozycjach zbiorowych sztuki polskiej w Meksyku, Urugwaju, Wenezueli, Indiach, Turcji, ZSRR. Zdobywał kiedyś wyróżnienia, nagrody i wysokie odznaczenia, z biegiem czasu żył i tworzył coraz bardziej zamknięty i samotny. Retrospektywny pokaz w warszawskiej Zachęcie zgromadził dużą część wybranych z „urobku artysty”, z kilkuset (ok. 500 obiektów) ocalonych i powstałych na Śląsku prac. Jest to pierwsza indywidualna, monograficzna wystawa, na którą za życia Aleksander Rak nigdy nie wyraził zgody.

W ostatnich latach podejmował również tematy religijne (nie po raz pierwszy w swojej twórczości). Zmarł w czasie pracy nad „Pojmaniem Chrytusa”, które jest niedokończony. On sam pragnął — jak wspomina córka Marta Rak-Podgórska — zająć się tym obrazem po powrocie ze szpitala.

Po śmierci Profesora znalazły się w prasie m.in. głosy jego uczniów, z najwyższą oceną mądrości i serca nauczyciela. Wśród epitafijnych słów zacytuję te, które są moim zdaniem kwintesencją działalności Aleksandra Raka: „...wysoka kultura graficzna katowickiego środowiska plastycznego jako całości jest w znacznym stopniu zasługą niedawno zmarłego Profesora... Pozostawił wiele wytrawnego mistrzostwa nie tylko na odbitkach swoich grafik, ale przede wszystkim w dyspozycjach artystycznych wielu uczniów. A to już jest przedłużeniem życia.”⁶⁾

Janina Więckowska-Lazar

Bielsko — Katowice, październik — listopad 1981

ALEXANDER RAK — WSPOMNIENIE

Kiedy patrzę na Aleksandra Raka, jaki jawi się w moich wspomnieniach, zawsze widzę jego twarz, głowę, całą postać namaszczonego ascezą. Była to inna asceza od tej z konieczności, jaką znała większość z nas, studentów Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Nie pamiętam np., żeby się śmiał „całą gębą”, co najwyżej, zamglony oddaleniem, płacze mi się, rzadko u niego pojawiający się półuśmiech. Nie pamiętam również, żeby uczestniczył czynnie w kawałach ówczesnej bohemy, nawet w balach. Jedynie brał udział w naszych słynnych szopkach, które już dziś są wspaniałą legendą. Nie mieliśmy mu za złe tej separacji; taki miał po prostu psychiczny organizm anachorety. Roztaczał urok rzeczy rzadko spotykanych. Był darzony sympatią dla swej ascetycznej bezkompromisowości. Sympatią tym szczerzą, że nie okazywaną mu.

Kiedy rozmawiałem z nim na tematy nie plastyczne, robił wrażenie człowieka o przekonaniach mocno socjalistycznych. Gdy się o tym przekonałem, zainteresowanie nim i podziw wzrosły. Polityką nie zajmowaliśmy się wtedy. Zaprzętały nas sprawy dla nas donioślejsze. Wystarczyło nam, że byliśmy postępowymi radykałami. Ale komunizm? To jeszcze nie wchodziło wtedy w rachubę.

Zarówno my, jego koledzy, jak i profesorowie przedstawnej ASP uważaliśmy go za tęgiego majstra. Widzieliśmy w nim bujny talent rasowego grafika, doskonałego ilustratora, świetnego, tak dziś rzadko spotykanego rysownika. Jego rysunek, nieekspresjonistyczny a pełen ekspresji, nie mający w sobie nic z konfekcji czy galanterii, jest czystą, ze zdziwieniem zaobserwowaną, głęboko przeżytą prawdą. Osobliwe, że przedwojenne akwaforty Raka, miękkie, jak akwaforty Rembrandta, emanujące jakąś surową i osobistą poezją, — że powojenne autolitografie, przypominające wyrzut społeczny Daumiera, nigdy nie były epigonizmem.

Przyglądając się jego pracom na którejś dorocznej wystawie studentów ASP, w rozmowie z Tadeuszem Kryszakiem podexcytowani stwierdziliśmy zgodnie, że uraczyliśmy się arakiem najwyższej marki. Olek w tym czasie (zresztą i później) podpisywał się: ARak, bez kropki. Jak wiele duchów prostych i silnych miał rozwinięty zmysł skromności.

Zainteresowania erotyczne, aby go zbyt nie absorbowaty, pokwitował ożenkiem jeszcze w czasie stu-

Przypisy:

1. Janina Knothe Rakowa (studia: ASP w Warszawie, ur. 25 II 1905 — zm. 22 VIII 1942)
2. Janina Więckowska-Lazar, Aleksander Rak, Dzieje Wydziału Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, Zeszyty Naukowe ASP w Krakowie, Kraków 1972, nr 8, s. 27-43
3. Ze wspomnień Stanisława Marcinowa w: Janina Więckowska-Lazar, Aleksander Rak, o.c., s. 28
4. o.c., s. 28
5. „Wieczór” rozmawia z prof. Aleksandrem Rakiem, sygn. H.L., „Wieczór”, Katowice 25 V 1969
6. Stanisław Piskor, Aleksander Rak, Poglądy, Katowice nr 17, 12 — 14 IX 1978

diów, co wówczas nie było zjawiskiem zbyt częstym. Ożenił się z koleżanką z tej samej pracowni profesora Miłosza Kotarbińskiego, Janiną Knothe.

Pamiętam Jankę. Mam ją nawet w szkicowniku, który w jakiś nieprzyzwoity sposób ocalał. Szkicowaliśmy sobie w ASP sami siebie, na wieczornym rysunku, gdy model zawiódł. Nie była wtedy jeszcze nawet narzeczoną Olka. Zbudowana poprawnie, o urodzie oryginalnej, nie stereotypowej, a więc dla powierzchownych raczej nieładna. Mimo to była w niej kupa kobiecości.

Konstrukcja psychiczna Alexandra Raka, tak prosta, czysta, jednoznaczna i monolitycznie pozytywna, w literaturze byłaby nie do przyjęcia. Ale życie znęcające się nad marzeniem płata czasem takie figle. Ta właśnie rzeczywistość nieżyciowa i okrutna skróciła cugle jego pegaza i zmusiła do przyjęcia profesury. Co za szkoda! O tyle zubożał jego świetny dorobek.

Co można było powiedzieć Rakowi gdy się skarżył na ten brak czasu dla siebie? Nic! A było to w kawiarni związku, na Fokal, kiedy w 1969 wpadł do Warszawy na jakieś sympozjum. Rozmowy zresztą nie pamiętam, była krótka, bo Olek spieszył się na pociąg. Zapamiętałem tylko jego twarz w przesadnym modelunku rzeźby, jak doskonały preparat anatomiczny, jak absurdalny paradoks, pełnego życia trupa. Śmierć zwyciężona w czasie okupacji, ale nie rezygnująca, zostawiła swoje piętno, jak kwitł zastawny, na twarzy swej przyszłej i nieodwołalnej ofiary.

Bo trzeba tu przypomnieć, że zagrożony gruźlicą od dziecka, w 1942 roku dogorywał w szpitalu, kiedy mu doniesiono, że żona zginęła od bomby, ocalały tylko dzieci. By je ratować, jego ucieczka z łóżka szpitalnego, z piszczelich objęć śmierci, miała w sobie coś heroicznego. Była poza tym prztyczkiem w nos kapłanom medycyny, którzy twierdzili, że tylko cud może przerwać jego stan agonalny. Wierzyli w śmierć, nie wierzyli w cuda biedni maluczcy.

Nie da się zaprzeczyć, że jego biografia bywała tragiczną bufonadą losu.

Aby to wspomnienie nie miało wyjątkowo wąskiego diapazonu minorowego, zakończę je szczegółem weselszym.

Oto zapamiętana scenka: Plener. Rok 1933.

Weranda restauracji Berensa w Kazimierzu. W dali, tłąca się od zachodzącego słońca, wciąż jeszcze czysta, Wisła. Na stoliku kilka butelek białego wina i specjalność kuchni, lin z wody (czystej). Przy stoliku Pruszkowski Tadeusz, Władysław Skoczylas, Wacław Hu-

sarski. Ze studentów, o ile pamiętam, Genio Arct, Julek Bohdanowicz, Antek Michalak, Halszka Rychterówna, Henneberżanka, Konarska Janka i ja.

Właśnie na rynek wjechał autobus z Puław. Na werandę wpada i przysiada się Eliaz Kanarek. Ten od „Krucjaty dziecięcej”.

— Co słychać w Warszawie?

— Knothówna urodziła córkę.

— No to mamy pierwszą krewetkę — powiedziałem.

Oczywiście nie jest to wyczerpujący, ani pełny, a może nawet nie zupełnie wierny obraz Alexandra Raka, ale na mojej kliszy tak on się wytrawił. A od tego nie ma odwołania.

Warszawa 1981

Konstanty M. Sopoćko

Byłem uczniem, a po skończeniu studiów asystentem Profesora Aleksandra Raka, bliskim Jego współpracownikiem przez dwanaście lat.

Gdy mówię o Profesorze nie potrafię oprzeć się wzruszeniu i wdzięczności za to, że wpoił w nas szacunek dla warsztatu grafika. Na swoich wykładach i korektach przekazał przede wszystkim tę wiedzę o przedmiocie, którą sam zdobył poprzez wnikliwą pracę i studia poparte artystycznym autorytetem. Jestem przekonany, że wszyscy ci, którzy chcieli z tych wskazań skorzystać umiłowali grafikę warsztatową na całe życie. Profesor szanował w pracach uczniów „własny charakter pisma”, czyli indywidualność studenta.

Żądał, aby każdy wypowiadał się odpowiedzialnie i całkowicie.

Nie był pedagogiem pobłażliwym. Niejeden student narzekał na „twardą rękę Profesora”. Wielu z nich docenia dziś jednak, jak bardzo przydatne były Jego metody nauki. Szanował rzetelną pracę.

Cechowała go skromność, nie lubił rozgłosu, który mógłby naruszyć tę równowagę wewnętrzną, Jego postawę niechętną wszelkim zabiegom reklamy.

Program nauczania wypracowany przez Profesora Aleksandra Raka miał na względzie rzetelne poznanie technik graficznych (linoryt, drzeworyt, techniki metalowe, litografia) we wszystkich ich odmianach, ze szczególnym uwzględnieniem hierarchizacji stopnia trudności poszczególnych technik.

Program ten mógłby dzisiaj, w okresie dokonujących się przemian w grafice, posłużyć za wzór w nauczaniu grafiki. Grafika — zdaniem Profesora — jest sztuką intymnego obcowania twórcy z odbiorcą jego dzieła, wszystko zaś, co przeszkadza temu poufnemu dialogowi — ogromne formaty, agresywne kolory, obce technikom graficznym elementy — przeczą istocie grafiki, sztuki skupienia i kontemplacji.

Nowe techniki na pewno w mniejszym stopniu niż techniki szlachetne tradycyjne, stwarzają gorsze możliwości istotnego udziału autora w procesie twórczym, w procesie zmagania z płaszczyzną rytą, ciętą czy rysowaną — możliwości osobistej, intymnej wypowiedzi. Cieszy fakt, że po latach, gdy pojawiały się w naszej grafice w tak ogromnej ilości nowe zjawiska, kierunki

nowej figuracji, wpływy surrealizmu czy inne zależności coraz bardziej do głosu dochodzi „czysta grafika”.

Zjawisko to jest potwierdzeniem wypowiedzi i uznanych racji Profesora. Doceniał społeczną potrzebę sztuki graficznej w dobie obecnej.

Toteż z wielkim poświęceniem oddawał wszystkie swoje siły wychowaniu pokoleń grafików, rysowników, malarzy, którzy zajmują dzisiaj znaczące miejsca w naszej sztuce.

Nie sposób pominąć z tej okazji wymienienia choć kilku nazwisk kolegów którzy byli uczniami Profesora jak: Waldemar Świerzy, Stefan Suberlak, Leszek Rózga, Urszula Broll, Krystyna Filipowska, Tadeusz Grabowski, Roman Starak, Zygmunt Lis, Andrzej Czeczot, Ryszard Twardoch, Ferdynand Szypuła, Stanisław Kluska, Roman Nowotarski, Tomasz Jura, Marek Mosiński, Tadeusz Michał Siara, Jerzy Duda Gracz, Henryk Waniek, Tadeusz Czober, Karol Wieczorek i wielu innych.

Sukcesy uczniów Profesora Raka były Jego największą satysfakcją. Z uwagą śledził każde z tym związane wydarzenie. Każdy z nich z pewnością kroczy obecnie własną drogą twórczą, większość z nich chyba jednak zachowała postawę etyczną i artystyczną wyniesioną z lat studiów.

Nie jest to właściwie wspomnienie o Profesorze, a krótka refleksja o Nim, o Nim, który jest obecny w naszych poczynaniach twórczych.

Jan Nowak

PROFESOR RAK

Był profesorem „starego typu”, artystą i rzetelnym rzemieślnikiem operującym formułami („niebo musi być elementem ciszy i spokoju”) i jednocześnie tym, który te formuły ignorował gdy trafiał na pracę nieprzeciętną. Cenił dyscyplinę i porządek, perfekcja warsztatowa była co najmniej tak ważna jak wyobraźnia i wizja artysty. Studenci, zwłaszcza ci z młodszych roczników nie przepadali za Nim, bali się Go, ale nikt Go nie lekceważył. Był tematem niezliczonych anegdot i żarcików, cytowano jego powiedzonka nie dlatego, by uważano je za szczególnie dowcipne, ale dlatego, że wspaniale określały Jego „image”. W miarę upływu czasu poznawaliśmy Go lepiej i nagle rozumieliśmy, że ten dziwak i mantyka więcej wie o nas niż inni profesowie, że nas ocenia nie tylko jako przyszłych artystów, ale i ludzi. Że darzy nas sympatią i zainteresowaniem nie pozbawionym domieszki ironicznego rozbawienia. Ze zdumieniem konstatowaliśmy, że ma poczucie humoru i to wysokiej próby, a gdy opuszczaliśmy mury uczelni brakowało nam najbardziej kontaktu z Nim.

Nasze „doroste” poczynania „Profesoru Raku” śledził uważnie a w czasie rzadkich i przypadkowych spotkań na wernisażach czy na ulicy potrafił podejść nagle do swego byłego studenta i wymamrotać „Gratuluję, chłopie!”.

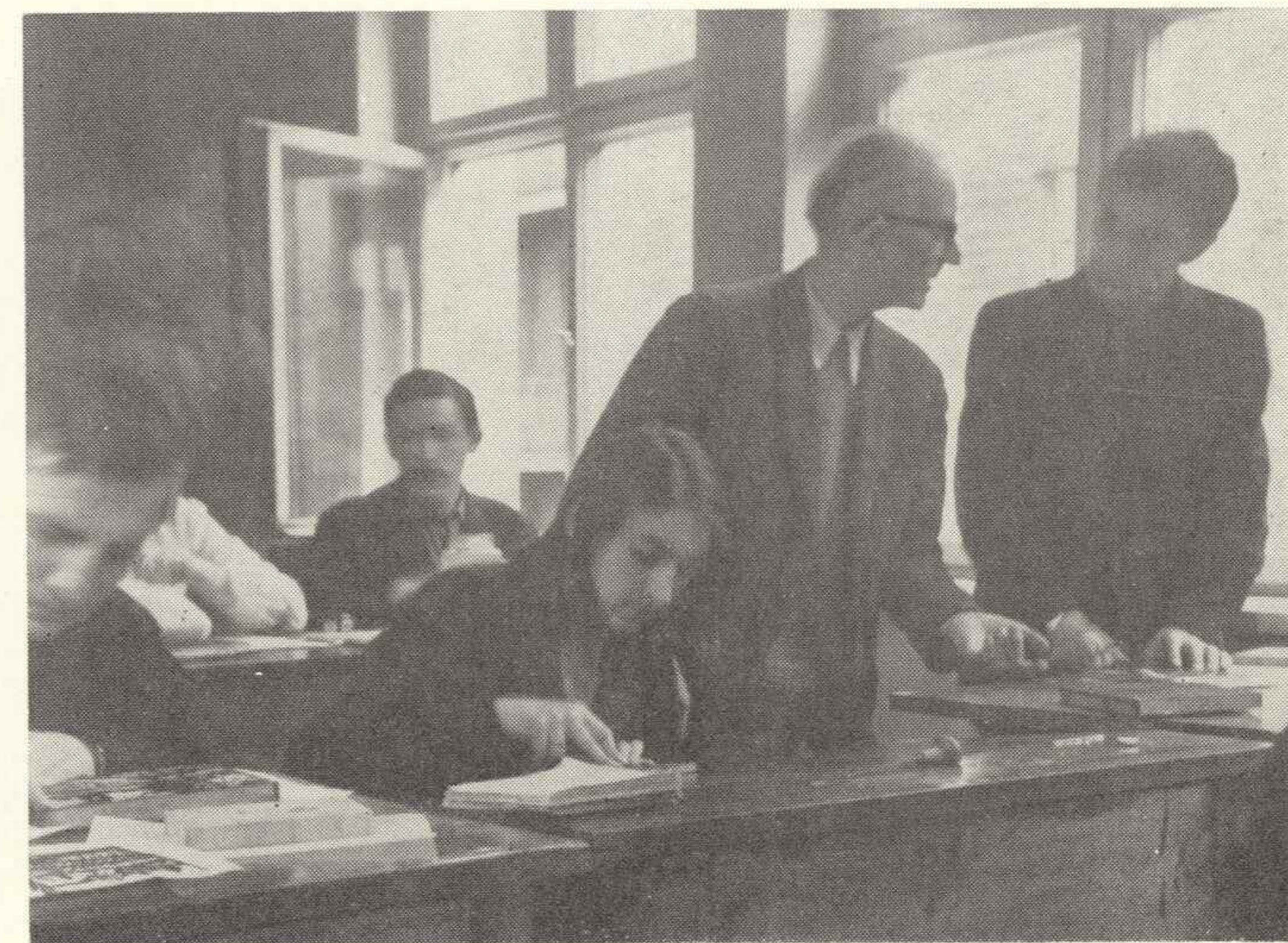
Myślę dzisiaj z niejakim żalem, jak trudno jest poznać i ocenić człowieka. Z jakim trudem przyjmujemy do wiadomości, że ktoś jest mądrym, dobrym i szlachetnym. Że dopiero śmierć tego kogoś uzmystawia nam, jaką ponieśliśmy stratę.

Po zaliczeniach dyplomowych z grafiki staliśmy w całym szeregu w pracowni, a profesor Rak kolejno wręczał nam indeksy i ścisnął prawice. Taki ceremoniał powtarzał się co roku. Nagle otworzyły się drzwi i pojawili się dwaj zdyszani koledzy, którzy chyłkiem ustawili się w szeregu, czekając na swoją kolej. Wyciągnięta dłoń profesora zawisła przed pierwszym z nich, a gdy ten podał swoją, ręka preceptora zrobiła nagły unik, ominęła spóźnialskich: — „Wyście się spóźnili, chłopie...”.

Ano spóźniliśmy się...

Andrzej Czeczot

Profesor Rak z uczniami

ALEKSANDER RAK

Urodził się 18 VIII 1899 roku w Odessie, zmarł 29 VII 1978 roku w Warszawie. Pierwsze lata swego życia spędził na Wileńszczyźnie. Od 1916 roku mieszkał w Kijowie, gdzie uczęszczał do szkoły realnej. Po śmierci ojca, w 1917 roku udał się do Warszawy na studia artystyczne, początkowo do Szkoły Rysunkowej, następnie zaś, po odbyciu służby wojskowej, w 1923 roku do Szkoły Sztuk Pięknych im. W. Gersona (późniejsza Akademia Sztuk Pięknych). Studiował u Karola Tichego, Mieczysława i Miłosza Kotarbińskich, Tadeusza Pruszkowskiego i Władysława Skoczylasa. Dyplom uzyskał w 1928 roku. Bezpośrednio po skończeniu studiów, w latach 1928—1931 pracował w Miejskiej Szkole Doksztalczącej w Warszawie, w latach 1932—1935 był nauczycielem rysunku w Szkole Sztuk Zdobniczych Muzeum Rzemiosł i Sztuki Stosowanej, a w latach 1936—1939 wykładał rysunek i grafikę w Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie.

Aleksander Rak zajmował się w tym okresie przede wszystkim malarstwem i grafiką artystyczną, a także grafiką użytkową, plakatem, projektował witraże. Na wystawach i konkursach otrzymał szereg nagród i wyróżnień, między innymi za drzeworyt „Kobiety u studni” oraz za suchoryt „Odpoczynek”. W latach międzywojennych artysta należał do Stowarzyszenia Artystów Plastyków „Szkoła Warszawska”, Koła Artystów Plastyków Reklamowych i „Ładu”. Brał udział w wystawach Towarzystwa Szerzenia Sztuki Polskiej wśród Obcych.

Wojna spowodowała utratę domu, całego dorobku artystycznego, śmierć żony, chorobę. Po wyzwoleniu, powodowany koniecznością utrzymania rodziny, zrezygnował z proponowanej mu pracy w Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie i przeniósł się na Śląsk, do Gliwic.

Aleksander Rak był jednym z założycieli nowopowstałej po wojnie Państwowej Szkoły Sztuk Plastycznych w Katowicach (przekształconej w 1957 roku w oddział krakowskiej ASP), pierwszym dziekanem Wydziału Grafiki tejże uczelni, a od 1965 roku kierownikiem Katedry Grafiki na Wydziale Malarstwa i Grafiki Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, oddział w Katowicach.

Na Śląsku artysta nadal kontynuuje swoją pracę twórczą, koncentrując się głównie na grafice artystycznej (sucha igła, miękki werniks, akwaforta, litografia) i ry-

sunku. Prace zyskują uznanie na licznych wystawach w kraju i za granicą.

W 1954 roku artysta został mianowany profesorem nadzwyczajnym Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. W uznaniu twórczości plastycznej i działalności pedagogicznej został uhonorowany następującymi nagrodami i odznaczeniami:

- 1952 — Złotym Krzyżem Zasługi
- 1955 — Medalem X-lecia PRL
- 1956 — Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski
- 1957 — nagrodą artystyczną miasta Katowic w dziedzinie plastyki
- 1963 — tytułem: Zasłużony Działacz Kultury
- 1964 — nagrodą województwa katowickiego za upowszechnianie sztuki plastycznej i całości pracy artystycznej i pedagogicznej
- 1966 — Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski
- 1973 — tytułem: Zasłużony Nauczyciel PRL
- 1973 — nagrodą województwa katowickiego za całości działalności artystycznej oraz wychowanie licznego grona artystów plastyków
- 1974 — złotą odznaką Zarządu Głównego ZPAP
- 1978 — nagrodą województwa katowickiego

Głowa, 1935 (graf.)

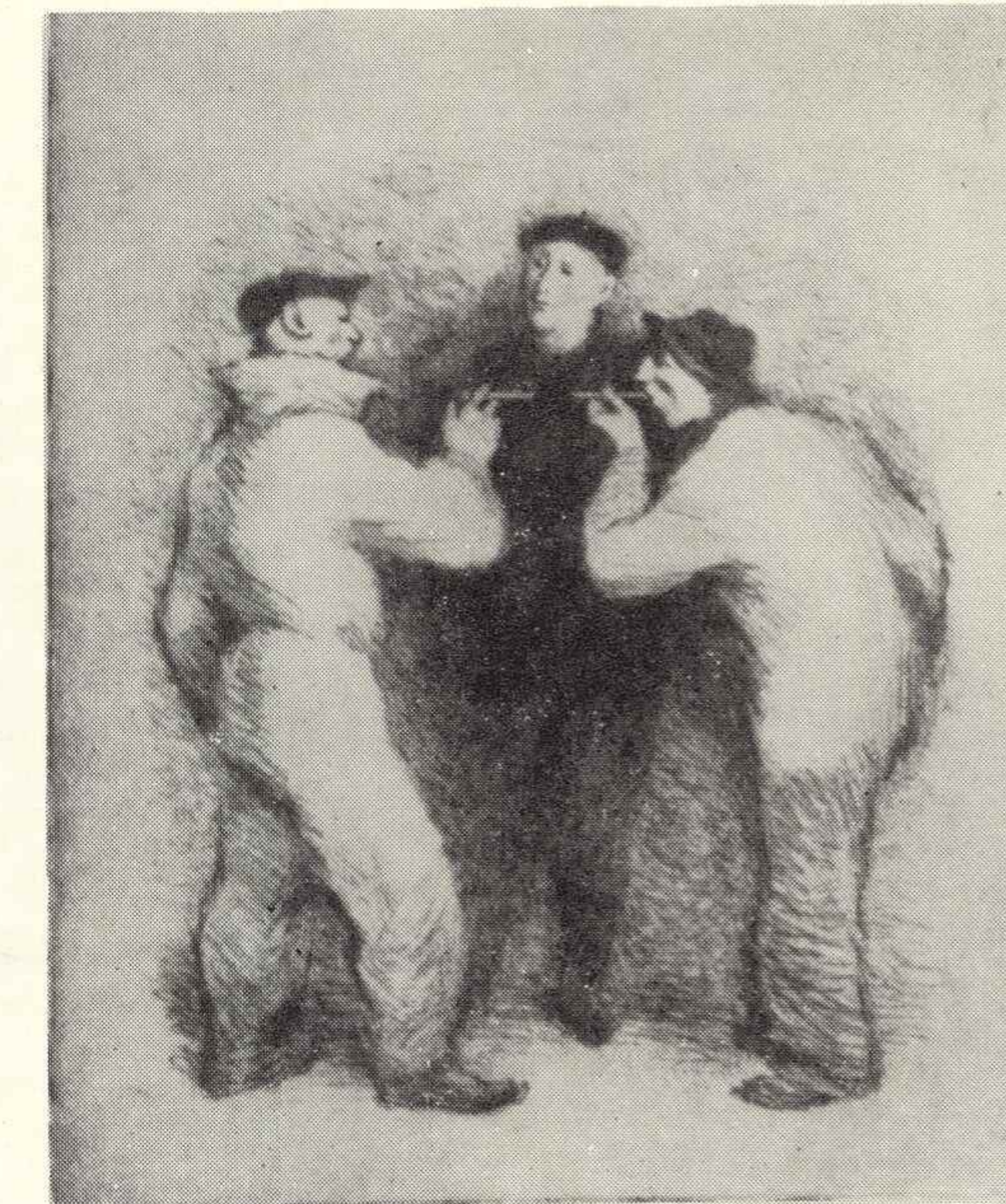
Kobiety u studni, 1937 (graf.)

Przeprowadzka — studium (graf.)

Fornal (graf.)

Trzej (graf.)

Wędkarze (graf.)

Zapalimy (rys.)

Dwaj z workiem (rys.)

Szabrownik (rys.)

Szabrownik (rys.)

Szabrownik (rys.)

Hutnicy (graf.)

Strajk formali (rys.)

Hutnicy (rys.)

UDZIAŁ W WYSTAWACH I KONKURSACH:

1929

— Powszechna Wystawa Krajowa, Poznań

1930

— I Wystawa zbiorowa Stowarzyszenia Artystów Plastyków „Szkoła Warszawska”, Warszawa, Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych

1931

— Wystawa zbiorowa prac Stowarzyszenia Artystów Plastyków „Szkoła Warszawska”, Warszawa, Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych

— Wystawa zbiorowa prac Stowarzyszenia Artystów Plastyków „Szkoła Warszawska”, Genewa, Musée Rath

— Międzynarodowa wystawa sztuki religijnej, Padwa

1931/32

— Salon Zimowy, Warszawa, Instytut Propagandy Sztuki

1933

— Wystawa prac Stowarzyszenia Artystów Plastyków „Szkoła Warszawska”, Warszawa, Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych

— I Międzynarodowa wystawa drzeworytów, Warszawa, IPS

— Wystawa Związku Pięciu Stowarzyszeń Artystycznych, Warszawa, IPS

— Wystawa prac nadesłanych na konkurs Instytutu Propagandy Sztuki na plakat Państwowej Odznaki Sportowej, Warszawa, Café Instytutu Propagandy Sztuki — wyróżnienie

— II nagroda w konkursie Państwowego Monopoli Spirytusowego na plakat propagandowy przestrzegający przed pędzeniem i pić samogonu

1934

— XXI Wystawa IPS, Warszawa, IPS; Łódź

— II nagroda w konkursie na godło miasta Łodzi

1935

— wyróżnienie w konkursie na projekt polichromii i ołtarz główny dla kościoła w Chełmie Lubelskim (z Janiną Rakową)

1936

— Wystawa prac Stowarzyszenia Artystów Plastyków „Szkoła Warszawska”, Warszawa, TZSP

— Wystawa sztuki polskiej Bloku Zawodowych Artystów Plastyków, Raperswil

— Salon plastyki Bloku Zawodowych Artystów Plastyków, Warszawa, IPS — odznaczenie honorowe

— Wystawa sztuki polskiej, Helsinki, Teideteolisuumuseum

1937

— Wystawa zbiorowa Związku Polskich Artystów Grafików, Warszawa, TZSP — nagroda

— II Międzynarodowa wystawa drzeworytów, Warszawa IPS

— V Salon Związku Grafików, Warszawa, IPS

1938

— Wystawa zbiorowa prac Koła Artystów Grafików Reklamowych, Warszawa, TZSP

— X Salon Instytutu Propagandy Sztuki. Malarstwo — grafika — rzeźba, Warszawa, IPS — nagroda Prezesa PKO

— Polish Prints and Textiles, Ottawa, The National Gallery of Canada

1939

— Wystawa Światowa, Nowy Jork

— Wystawa współczesnej grafiki polskiej, Kraków, Biblioteka Jagiellońska

1946

— Wystawa grafiki polskiej, Moskwa

— Salon wiosenny, Warszawa, Muzeum Narodowe

— Ogólnopolska wystawa malarstwa, rzeźby, grafiki i tkaniny artystycznej, Bielsko, Zamek Sułkowskich

1947

— II Ogólnopolski salon zimowy, Kraków, Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych

— Wystawa grafiki polskiej, Praga, Siň Hollara

— Wystawa grafiki polskiej, Berlin

— Wystawa malarstwa i rysunków artystów członków katowickiego Związku Zawodowego Polskich Artystów Plastyków, Katowice

1948

— Grafika Polska, Bruksela, Palais voor Schone Kunsten; Gandawa, Kunst en Letterkundige Kring

— Grafika w Polsce, Holandia

1948/1949

— Wystawa książki i ilustracji książkowej, Budapeszt, Nemzeti Szalon; Zagrzeb; Belgrad; Sofia; Düsseldorf; Berlin; Drezno; Frankfurt n/Menem; Hamburg; Lipsk; Praga; Weimar

1949

— Grafika polska, Włochy

— Wystawa polskiej grafiki, Wiedeń, Kunsthalle

1950

— Ogólnopolska wystawa: Plastyki w walce o pokój, Warszawa, Zachęta — wyróżnienie

— Wystawa polskiej ilustracji książkowej, Londyn

— I Ogólnopolska wystawa plastyki, Warszawa, Muzeum Narodowe — wyróżnienie

— Wystawa polskiej grafiki książkowej, Berlin

1953

— Wystawa tkaniny i grafiki polskiej, Rio de Janeiro, Biblioteka Narodowa; Sao Paulo, Museu de Arte; Kurytyba

— 10 lat Ludowego Wojska Polskiego w plastyce. Malarstwo, grafika, rzeźba, Warszawa, Zachęta

1955

— Wystawa malarstwa, rzeźby i grafiki z okazji 10-lecia wyzwolenia Śląska, Katowice

1955/56

— Wystawa grafiki polskiej, Dania; Kanada; USA

1956

— Okręgowa wystawa malarstwa, rzeźby i grafiki, Katowice

— I Ogólnopolska wystawa grafiki artystycznej i rysunku, Warszawa, Zachęta — wyróżnienie w dziedzinie grafiki artystycznej

1958

— Wystawa wiosenna Okręgu ZPAP Katowice, Katowice, Wojewódzka Rada Narodowa

1959/63

— Wystawa „Polski Ruch Rewolucyjny w sztuce”; Warszawa, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego; Częstochowa, MPTiW; Katowice, WRN; Rzeszów, PWRN; Szczecin, Zamek; Koszalin, Muzeum; Opole, BWA; Bielsko Biała, ZPAP; Pekin, Muzeum Kung Kung; Berlin, Pavillon der Kunst; Szanghaj; Hanoi; Sofia, Galeria Narodowa; Bukareszt, sale Dălles; Praga; Bratysława

1959

— II Ogólnopolska wystawa grafiki artystycznej i rysunku, Warszawa, Zachęta

— Wystawa wiosenna Okręgu ZPAP Katowice, Katowice

1960

— Wystawa 15-lecia budownictwa socjalizmu w plastyce śląskiej, Katowice, Klub Pracy Twórczej

— Okręgowa wystawa malarstwa, grafiki, sztuki użytkowej, Bielsko-Biała, ZPAP

— Polska grafika współczesna 1900—1960, Warszawa, Muzeum Narodowe

1961

— Wystawa malarstwa i grafiki Okręgu ZPAP Katowice, Katowice

1961/62

— Polskie dzieło plastyczne w XV-lecie PRL. Wystawa grafiki artystycznej i rysunku, Warszawa, Zachęta — wyróżnienie Ministra Kultury i Sztuki

— XVIII Ogólnopolska wystawa plastyki, Radom, Muzeum Miejskie

1962

— Wystawa grafiki polskiej, Belgrad, Pawilon Sztuki

— Wystawa prac grafików śląskich, Frydek Mistek (CSRS), Zamek

— Wystawa grafiki polskiej, Sofia, Ośrodek Kultury Polskiej

1963

— Wystawa śląskich grafików, Ołomuniec, Galeria Sztuki

1963/64

— Wystawa grafiki polskiej, Hawana, Matanzas; Cienfuegos; Wenezuela, Caracas Museo de Bellas Artes; Meksyk, Pałac Narodowego Instytutu Sztuk Pięknych Sale Diego Rivery; Montevideo, Sale Narodowej Komisji Sztuk Pięknych; Durzono; San José, Muzeum Departamentalne

— Wystawa grafiki polskiej, Hassel (Belgia), Charleroi Palais des Beaux Artes; Antwerpia; Gandawa; Bruksela, Musée d'Ixelles; Brugia, Palais des Beaux Artes

1964

— Wystawa grafiki polskiej, Mińsk, Salon Sojuz Mastakow BSRR

1964/65

— 20 lat PRL w twórczości plastycznej, Katowice — nagroda

1965

— Intergrafik '65. Internationale Grafik Ausstellung, Berlin, Neuen Berliner Galerie, National Galerie

— Wystawa polskiej grafiki współczesnej, Essen, Museum Folkwang

1965

— Wystawa grafiki polskiej, Lublin

— Wystawa dwudziestu ośmiu grafików polskich, Rotterdam Museum Boymans von Beuningen; Arnhem Gemeentemuseum; Haarlem, Frans Halsmuseum

— 20 lat PRL w twórczości plastycznej — grafika, rzeźba, Warszawa, Zachęta — nagroda

1966

— Międzynarodowa wystawa „Podareni dela”, Skopje, Muzej na Sovremena Umetnost

— Festiwal Sztuk Pięknych, Warszawa, Zachęta

— Międzynarodowy salon jesienny, Monachium

1967

— Wystawa grafiki i plakatu polskiego, New Delhi; Lucknow; Madras; Hyderabad; Ankara; Stambuł

1968/69

— Ogólnopolska wystawa 25 lat Ludowego Wojska Polskiego w twórczości plastycznej, Warszawa, Zachęta wyróżnienie; Budapeszt

1969

— Wystawa grafiki i plakatów artystów z Katowic, Miskolc, Galeria Miskolc

— Wystawa sztuki polskiej, Budapeszt, Ernst Museum

— Wystawy jubileuszowe 150-lecia Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, część III 1939—1969, Kraków, Pawilon Wystawowy

1970

— Lenin i jego idea, Warszawa, Zachęta

1971

— Malarstwo i grafika Okręgu Katowickiego ZPAP, Katowice BWA

- Grafika w Polsce Ludowej, Warszawa, Zachęta
- V Ogólnopolska wystawa grafiki, Poznań, Muzeum Narodowe — nagroda Ministerstwa Kultury i Sztuki

1972

- Wystawa Okręgu ZPAP Katowice. Malarstwo, grafika, rzeźba, Katowice

1973

- Wystawa sztuki polskiej, Zurych, Maison des Artistes (Zamek La Sarraz)
- VI Złote Grono 1973. Wystawa: Laureaci festiwalu i konkursów z lat 1971—1973, Zielona Góra BWA

1974

- Wystawa grafiki Okręgu ZPAP Katowice, Miskolc
- Tydzień kultury polskiej. Wystawa polskiej grafiki i tkaniny, Rosenberg
- Wystawa grafiki polskiej, Berlin Zachodni
- Wystawa malarstwa i grafiki Okręgu ZPAP Katowice, Sofia, Polski Ośrodek Kultury i Informacji
- Dni Katowic. Wystawa malarstwa i grafiki Okręgu ZPAP Katowice, Wiedeń, Instytut Kultury Polskiej

1975

- 30 lat plastyki w województwie katowickim, Katowice BWA, Halle, Marktschlossen

1978

- Malarze z kręgu Tadeusza Pruszkowskiego, Warszawa, Muzeum Narodowe

1979

- Wystawa twórczości pięciu wykładowców katowickiej Akademii Sztuk Pięknych, Katowice, Galeria Sztuki Współczesnej

1981

- Ekspresjonizm w sztuce polskiej, Wrocław, Muzeum Narodowe; Warszawa, Zachęta

Prace artysty znajdują się w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, Muzeum Historycznego miasta stołecznego Warszawy, Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego w Warszawie, Biura Wystaw Artystycznych w Katowicach, Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, Muzeum Polskiego w Rapperswilu, w zbiorach Alberta w Wiedniu, w zbiorach prywatnych w kraju i za granicą między innymi w Austrii, Belgii, Czechosłowacji, Kanadzie i w Stanach Zjednoczonych.

BIBLIOGRAFIA

KSIĄŻKI

- Włodzimierz Bartoszewicz, Buda na Powiślu, Warszawa 1966, s. 17, 197, il. 35, 71, 72, 74
- Irena Jakimowicz, Współczesna grafika polska, Warszawa 1975
- Polskie życie artystyczne w latach 1915—1939, pod red. Aleksandra Wojciechowskiego, Warszawa 1974, s. 221, 253, 263, 264, 300, 313, 337, 351, 357, 401, 411, 418, 591, 593, 598, 612, il. 13
- Mieczysław Treter, Pawilon wenecki sztuki polskiej. Wystawy zagraniczne a propaganda i zagadnienie sztuki narodowej (fakty — dokumenty — opinie), Kraków 1933, s. 40
- M. Wallis, Sztuka polska dwudziestolecia, Warszawa 1959

KATALOGI

- Katalog działu sztuki. Powszechna Wystawa Krajowa, Poznań 1929, s. 102, 105, 108
- Przewodnik Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych nr 51. Wystawa zbiorowa prac Stowarzyszenia Plastyków „Szkoła Warszawska”, Warszawa TZSP, luty 1930, poz. kat. 175-179
- Przewodnik Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych nr 67. Wystawa zbiorowa prac Stowarzyszenia Plastyków „Szkoła Warszawska”, Warszawa TZSP, październik 1931, poz. kat. 134-135
- Wystawa dzieł sztuki pod nazwą Salon zimowy (dział grafiki), Warszawa Instytut Propagandy Sztuki, grudzień — luty 1931 — 1932, poz. kat. 260
- Pierwsza międzynarodowa wystawa drzeworytów w Warszawie. Katalog, Warszawa IPS, wrzesień 1933
- Katalog wystawy Związku 5 Stowarzyszeń Artystycznych, Warszawa IPS, 1933, poz. kat. 194, 195, 1 il.
- Katalog wystawy Stanisława Lenza i wystawy zbiorowej Stowarzyszenia Plastyków „Szkoła Warszawska”, Warszawa IPS, luty 1933, poz. kat. 76-86
- Katalog XXI wystawy IPS. Salon drzeworytów, Polska, Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich, Ukraińska Republika Radziecka, Warszawa IPS, Łódź, 1934
- Salon Plastyków Bloku Zawodowych Artystów Plastyków, Warszawa IPS, marzec 1936, poz. kat. 1945—1948, 1 il.
- Wystawa sztuki polskiej, Helsinki Taideteollisuusmuseum, 1936
- Art Polonais. Polnische Kunst. Ausstellung der Genossenschaft Polnischer Berufskünstler Blok, Rapperswil, 1939, wersja francuska i niemiecka, poz. kat. 141-145, 1 il.
- Przewodnik Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych nr 127. Ferdynand Ruszczyc. Wystawa zbiorowa Związku Polskich Artystów Grafików, Warszawa TZSP, listopad grudzień 1937, poz. kat. 433, 434
- V Salon Związku Grafików, Warszawa TZSP, 1937, poz. kat. 73, 74
- X Salon. Malarstwo — grafika — rzeźba, Warszawa IPS, listopad 1938, poz. kat. 222-223
- Polish Prints and Textiles, Ottawa The National Gallery of Canada, 1938, poz. kat. 105-108, 1 il.
- Przewodnik Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych nr 136. Wystawa zbiorowa prac Koła Artystów Grafików Reklamowych, Warszawa TZSP, listopad grudzień 1938

- Wystawa współczesnej grafiki polskiej, Kraków Biblioteka Jagiellońska, 1939, poz. kat. 90-92
- Official catalogue of The Polish Pavillion at the World's Fair in New York, Warszawa, 1939
- Katalog. Salon wiosenny, Warszawa Muzeum Narodowe, maj czerwiec 1946, poz. kat. 314-317
- Wystawka sovremennoj polskoj grafiki, Moskwa 1946, poz. kat. 133-134
- Současná Polská Grafika, Praga Siň Hollara, kwiecień maj 1947, poz. kat. 95, 96
- II Ogólnopolski salon zimowy. Kraków Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych, styczeń luty 1947, poz. kat. 198-199
- Ausstellung Polnischer Graphik, Berlin, listopad grudzień 1947, 1 il.
- Lengyel Könyvillusztráció Kiállítás, Budapest Nemzeti Szalon, styczeń luty 1948, poz. kat. 149
- Poolse Graphiek, Bruksela Paleis voor Schone Kunsten, Gandawa Kunst en Letterkundige Kring, wrzesień październik 1948, poz. kat. 113-114
- Art Graphique Polonais, Bruksela Palais de Beaux Arts, Liège Grand Musée des Beaux Arts, wrzesień październik 1948
- Izložba ilustracija poljske knjige, Belgrad, 1948
- Catalogus. Grafische Kunst in Polen, Holandia 1948, poz. kat. 113, 114.
- Izložba ot ilustraciji na Potskata kniga, Sofia, luty marzec 1949, poz. kat. 149
- Ausstellung Polnische Graphik, Wiedeń Kunsthalle, styczeń 1949, poz. kat. 113, 114
- Incisori Polacchi. Mostra dell' incisione Polacca in Italia, Włochy, marzec kwiecień maj 1949, poz. kat. 113, 114
- I Ogólnopolska wystawa plastyki, Warszawa Muzeum Narodowe, marzec kwiecień 1950, poz. kat. 560
- Exhibition of Polish Book Illustration and Book Covers, Londyn, 1950, poz. kat. 67
- Polnische Buchgrafik, Berlin, 1950, poz. kat. 86
- Ogólnopolska wystawa: Plastyki w walce o pokój, Warszawa Zachęta, listopad grudzień 1950, poz. kat. 238
- Katalog dorocznej okręgowej wystawy malarstwa, rzeźby, grafiki, sztuki użytkowej, Katowice, Gliwice Centralne Biuro Wystaw Artystycznych, 1952, (członek Komisji Kwalifikacyjnej)
- Tapeçerías e Gravuras Polonesas, São Paulo Museu de Arte de São Paulo, wrzesień październik 1953
- 10 lat Ludowego Wojska Polskiego w plastyce: malarstwo, grafika, rzeźba, Warszawa Zachęta, październik listopad 1953, poz. kat. 321
- Wystawa malarstwa, rzeźby i grafiki zorganizowana z okazji 10-lecia wyzwolenia Śląska, Katowice, luty marzec 1955, poz. kat. 20, 1 il.
- Polsk grafik, Charlottenborg Kongens Nytorv, maj 1955, poz. kat. 205, 206
- Exhibition of Polish Graphic Art. Exposition de l'Art Graphique Polonais (wersja angielsko-francuska), Warszawa, 1956, poz. kat. 205, 206
- I Ogólnopolska wystawa grafiki artystycznej i rysunku, Warszawa, czerwiec 1956, poz. kat. 474-479
- Wystawa okręgowa malarstwa, rzeźby i grafiki, Katowice, czerwiec 1956, poz. kat. 123-125
- Wystawa wiosenna, Katowice sale Wojewódzkiej Rady Narodowej, czerwiec 1958, poz. kat. w dziale malarstwa 87, poz. kat. w dziale grafiki 70-73

- II Ogólnopolska wystawa grafiki artystycznej i rysunku, Warszawa Zachęta, kwiecień 1959, poz. kat. 115, 116, 273, 274
- Katalog okręgowej wystawy malarstwa, grafiki i sztuki użytkowej, Bielsko Biała Pawilon Wystawowy, 1959, poz. kat. 32-34
- Wystawa: Polski ruch rewolucyjny w sztuce, Warszawa Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego, 1960, poz. kat. 125
- XV-lecie budownictwa socjalizmu w plastyce śląskiej, Katowice Centralne Biuro Wystaw Artystycznych, 1960, poz. kat. nlb., 4 prace
- Polska grafika współczesna 1900—1960, Warszawa Muzeum Narodowe, 1960, poz. kat. 160, 161
- Polskie dzieło plastyczne w XV-lecie PRL. Wystawa grafiki artystycznej i rysunku, Warszawa Zachęta, listopad 1961 — styczeń 1962, poz. kat. 346, 347, 348, 1 il.
- Polnische Revolutionäre Kunst, Berlin Pavillon der Kunst, lipiec sierpień 1961, poz. kat. 79, 1 il.
- Okręgowa wystawa malarstwa i grafiki, Katowice, listopad grudzień 1961, poz. kat. nlb., 3 prace, 1 il.
- XVII Ogólnopolska wystawa plastyki w Radomiu, Radom Dom Esterki, grudzień 1961 — styczeń 1962, poz. kat. 170, 171, 1 il.
- Izložba Poljske Grafike, Belgrad Umetnicki Paviljon na Malom Kalemegdanu, 1962, poz. kat. 104-107
- Exposicion de Grabados Polacos, Hawana Muzeum Narodowe w Pałacu Sztuk Pięknych (Museo Nacional de Bellas Artes), sierpień 1963, poz. kat. 71-74
- Gravure Poolnaise Contemporaine, Bruksela 1963
- Hedendaagse Poolse Grafiek, Bruksela 1963
- Grabado Polaco, Meksyk Museo Nacional de Arte Moderno, sierpień 1964, poz. kat. 60-63, 1 il.
- Grabados Polacos, Caracas Museo de Bellas Artes, czerwiec lipiec 1964, poz. kat. 69-72
- 20 lat PRL w twórczości plastycznej, Katowice Biuro Wystaw Artystycznych, grudzień 1964 — styczeń 1965, poz. kat. 60, 1 il.
- 28 Poolse Grafici, Rotterdam Museum Boymans van Beuningen, Haarlem Frans Halsmuseum, Arnhem Gemeentemuseum, 1965, poz. kat. 52-54, 1 il.
- Grafika polska, Lublin, luty 1965, poz. kat. nlb., 3 prace
- 20 lat PRL w twórczości plastycznej. Wystawa grafiki i rzeźby, Warszawa Zachęta, czerwiec 1965, poz. kat. 185, 186, 1 il.
- Intergrafik '65. Internationale Grafik Ausstellung in der Deutschen Demokratischen Republik, Berlin 1965, poz. kat. nlb. 2 prace
- Polnische Grafik Heute, Essen Museum Folkwang, styczeń marzec 1965, poz. kat. 63-66, 2 il.
- Podareni dela 26 VI 1965 — 26 VI 1966, Skopje Muzej na Soremena Umetnost', 1966, poz. kat. 262, 263
- Festiwal sztuk pięknych, Warszawa Zachęta, 1966, poz. kat. 114, 2 il.
- Polish Graphic Art and Poster, New Delhi, Lucknow, Madras, Hyderabad, 1966, poz. kat. 58-60
- Polonya Gravür ve Afiş Sergisi, Ankara, 1967, poz. kat. 62-64, (w języku tureckim)
- 40 lat „Ładu”, Warszawa Zachęta, 1967 (członek założyciel Spółdzielni „Ład” 1926)
- Ogólnopolska wystawa 25-lecia Ludowego Wojska Polskiego w twórczości plastycznej, Warszawa Zachęta, październik 1968, poz. kat. 122, 123, 1 il.
- Lengyel Kepzöművészeti Kiállítás, Budapest 1969, poz. kat. 86

Wystawy jubileuszowe z okazji jubileuszu 150-lecia Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, Kraków Pawilon Wystawowy, 1969, 1 il.
Wystawa okręgu katowickiego ZPAP: malarstwo, grafika, rzeźba, architektura wnętrz, Bytom Muzeum Górnośląskie, 1969, (członek Komisji Kwalifikacyjnej)
Lenin i jego idea, Warszawa Zachęta, kwiecień maj 1970, poz. kat. 127
Grafika w Polsce Ludowej, Warszawa Zachęta, październik 1971, poz. kat. 355-359, 1 il.
V Ogólnopolska wystawa grafiki, Poznań Muzeum Narodowe, 1971, poz. kat. 276-278, 1 il.
Malarstwo, grafika Okręgu Katowickiego ZPAP, Katowice, 1971, poz. kat. 48-50, 1 il.
Malarstwo, grafika, rzeźba okręgu katowickiego ZPAP, Katowice, 1971, poz. kat. 43-45, 1 il.
Tapisseries et Gravures Polonaises d'aujourd'hui, La Sarraz, poz. kat. 55-57
VI Złote Grono 1973, Zielona Góra, czerwiec 1973, poz. kat. 1-5, 1 il.
Malarze z kręgu Tadeusza Pruszkowskiego, Warszawa Muzeum Narodowe, wrzesień październik 1978, poz. kat. 280-290, 1 il.
Wystawa twórczości pięciu wykładowców katowickiej ASP, Katowice Biuro Wystaw Artystycznych, maj 1979, poz. kat. nlb., 89 prac, 6 il.
Polnische Grafik der Gegenwart, Lipsk Polski Ośrodek Informacji i Kultury, kwiecień 1981, poz. kat. 50, 51
Ekspresjonizm w sztuce polskiej, Wrocław Muzeum Narodowe, 1980, Warszawa Zachęta, luty 1981
Rocznik Centralnego Biura Wystaw Artystycznych za lata: 1958, 1959/60/61, 1962, 1963/64, 1965/66/67, 1968/69/70
Sprawozdanie Komitetu Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie za rok 1930, 1931
Sprawozdanie Instytutu Propagandy Sztuki, Nike, 1937, s. 254, 258, 259, 284; 1939, z. 1, s. 89

PRASA

nie sygn., Kronika artystyczna. W Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych „Szkoła Warszawska”, Sztuki Piękne, nr 3, R.VI, 1930
T. Pruszkowski, W Bractwie Św. Łukasza i Szkole Warszawskiej, Plastyka, nr 1, 1930, s. 46-47
nie sygn., I wystawa Szkoły Warszawskiej, Sztuki Piękne, nr 3, R.VI, 1930
Stanisław Piasecki, „Szkoła Warszawska”. Nowa edycja uczniów prof. Pruszkowskiego w Zachęcie, ABC, II półr., 1930
Jan Kleczyński, „Szkoła Warszawska” w Zachęcie, Kurier Warszawski, 16 II 1930
Wacław Husarski, Wystawy w Zachęcie, Tygodnik Ilustrowany, II półr., 1931, s. 797
nie sygn., Kronika artystyczna. Doroczne losowanie w Zachęcie 31 grudnia 1930 roku, Sztuki Piękne, nr 1, R.VII, 1931, s. 38
Franciszek Siedlecki, Z pracowni graficznych Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie, Grafika, nr 5, 1931, 2 il.
Wacław Husarski, Wystawa sztuki religijnej w Padwie, Sztuki Piękne, nr 12, R.VII, 1931, s. 459
nie sygn., Warszawa, wystawa zbiorowa „Salon zimowy”, Sztuki Piękne, nr 2, R.VIII, 1932
nie sygn., Plakaty konkursu rozpisane przez Państwowy Monopol Spirytusowy, Grafika, nr 6, 1932—1933, 1 il.

nie sygn., Kronika artystyczna. Warszawa. Sztuki Piękne, nr 8-9, R.IX, 1933, s. 337
nie sygn., Godło miasta Łodzi, Sztuki Piękne, R. X, 1934
Z. Norblin-Chrzanowska, Salon Blok-u w IPS-ie, Świat, nr 13, 1936
Stanisław Rogoyski, Malarstwo w salonie Bloku ZAP, Plastyka, nr 3-4, 1936, s. 235-247
nie sygn., Kronika. Przyznanie nagród na Salonie Plastyków Bloku ZAP w IPS, Plastyka, nr 3-4, 1936
K. Winkler, X Salon IPS, Pion, nr 47, R.II, 1938
J. Wolff, Wystawa Szkoły im. Gersona, Prosto z mostu, nr 32, 1938, s. 7
wzm., Z życia organizacji, Plastyka, nr 5, 1938
wzm., Ze Szkoły im. Gersona, Plastyka, nr 6, 1938
Henryk Stażewski, Nieudany plebiscyt, Grafika, nr 2, 1939
H. Blumówna, Salon wiosenny w Warszawie, Twórczość, nr 7-8, 1946
Jacek Puget, O kulturę plastyczną na Śląsku, Przegląd Artystyczny, nr 5, 1946
Urszula Kadlec, O Ogólnopolskiej wystawie sztuk plastycznych w Bielsku, Odra, nr 14 (25), R.II, 1946, 1 il.
T. Dobrowolski, Salon wiosenny w Warszawie, Odrodzenie, nr 25, 23 VI 1946
ilustracja, Z Ogólnopolskiego Salonu w Warszawie, Odrodzenie, nr 32 (89), R.III, 11 VIII 1946
ilustracja, Odra, nr 50 (159), 12 XII 1948
ilustracja, Der Abend, 19 IX 1949
wzm., Nacht Express, 19.IX.1949
wzm., Börsenblatt, 19 IX 1949
Maria Podolska, Nasz reportaż. Sztuka musi być szczerą..., Trybuna Robotnicza, 19 XI 1949, 1 il.
Ignacy Witz, Rzeźba i grafika na wystawie „Plastycy w walce o pokój”, Nowa Kultura, 31 XII 1950, 1 il.
Maria Podolska, Rozmowa z Aleksandrem Rakiem, Przemiany, nr 8, 2 XII 1956, 5 il.
(ep), Laureaci nagród m. Katowic, Dziennik Zachodni, nr 181 (4176), R.XIII, 21-22 VII 1957
nie sygn., Katowice swym artystom i literatom. Sylwetki laureatów nagród artystycznych, Wieczór, nr 70 (291), R.XII, 1957, 1 il.
nie sygn., Laureaci nagród m. Katowic, Trybuna Robotnicza, nr 173, 23 VII 1957, 1 il.
nie sygn., Reportaż dnia, Dziennik Zachodni, nr 175 (4180), R.XIII, 25 VII 1957
Jan Baranowicz, Laureaci Katowic, Przemiany, nr 31 (43), 4 VIII 1957, 1 il.
Maria Podolska, Idźcie na wystawę, Trybuna Robotnicza, nr 151 (4497), 28-29 VI 1958, 1 il.
nie sygn., Nasi laureaci, Trybuna Robotnicza, nr 29, 3 II 1962, 1 il.
Alfred Ligocki, Nagrodzeni plastycy, Dziennik Zachodni, nr 40, 16 II 1962
Aleksander Rak, Gdy Medyceusze przekreślą anachronizmy, Gazeta Robotnicza, 9 VI 1962
Alfred Ligocki, Aleksander Rak — artysta i pedagog, Poglądy, nr 1, 15 I 1963, 4 il.
wzm., Nagrody wojewódzkie z okazji Święta 22 Lipca, Trybuna Robotnicza, nr 166, 15 VII 1964
(Rak), Katowickie nagrody wojewódzkie, Express Wieczorny, nr 176, 24 VII 1964

(z), Przegląd osiągnięć śląskich plastyków, Trybuna Robotnicza, nr 4, 6 I 1965
wzm., Trybuna Robotnicza, nr 7, 9-10 I 1965, 1 il.
Alfred Ligocki, Artyści śląscy w 20-leciu PRL, Poglądy, nr 2, 15-31 I 1965
karykatura, rys. Andrzej Stopka, Życie Literackie, nr 22, 29 V 1966
Wacław Stanisław, Początki. Rozmowa z prof. Aleksandrem Rakiem, Poglądy, nr 7, 1-15 IV 1969, 1 il.
(H.L.), „Wieczór” rozmawia z prof. Aleksandrem Rakiem. Zafascynowała mnie praca z młodzieżą, Wieczór, nr 121, 25 V 1969, 1 il.
Maria Klimas-Błahutowa, Piękna córka, Polityka, nr 39 (656), R.XII, 27 IX 1969
Maria Podolska, Aleksander Rak, Poglądy, nr 21, 1—15 XI 1972
nie sygn., Nasza grafika, Wieczór, nr 112, 19 V 1977
Maria Podolska, Profesor, Trybuna Robotnicza — magazyn, nr 34, 10—12 II 1978

nie sygn., Artysta, pedagog, przyjaciel młodzieży, Trybuna Robotnicza, nr 176, 3 VIII 1978
nekrolog, Dziennik Zachodni, nr 175, 3 VIII 1978
nekrolog, Życie Warszawy, nr 182, 3 VIII 1978
nekrolog, Głos Robotniczy, nr 177 (10497), R.XXXIV, 4-5-6-VIII 1978
Stanisław Piskor, Aleksander Rak (1899—1978), Poglądy, nr 17, 1-14 IX 1978, 1 il.
Stanisław Piskor, Kontynuacje, Poglądy, nr 10 (398), R.XVI, 15-31 V 1979, 1 il.
(mp), Kronika dnia. Wystawa twórczości artystów i pedagogów, Trybuna Robotnicza, nr 113 (10890), 22 V 1979
Maria Podolska, Wielka wystawa w Galerii Sztuki Współczesnej BWA. Pamięci wybitnych twórców i pedagogów, Trybuna Robotnicza, nr 113, 25 V 1979
(jot), Z naszego kulturalnego dorobku. Wielkie dzieło wybitnych twórców i pedagogów, Wieczór, 26-27 V 1979
Eugeniusz Zaczyk, Krajobrazy artysty. Optyczne zastuchanie, Trybuna Robotnicza — magazyn, nr 97, 15-17 V 1981

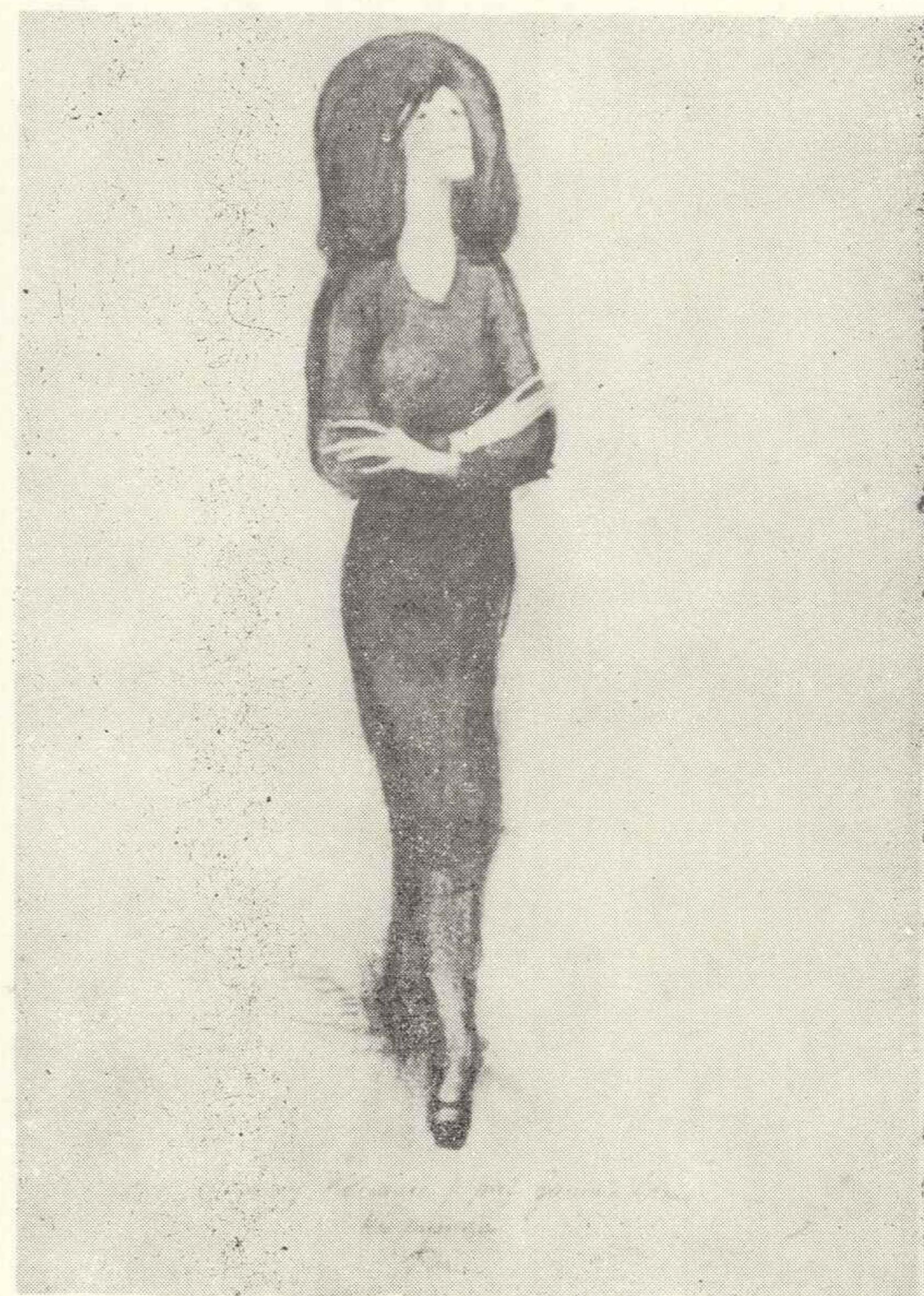
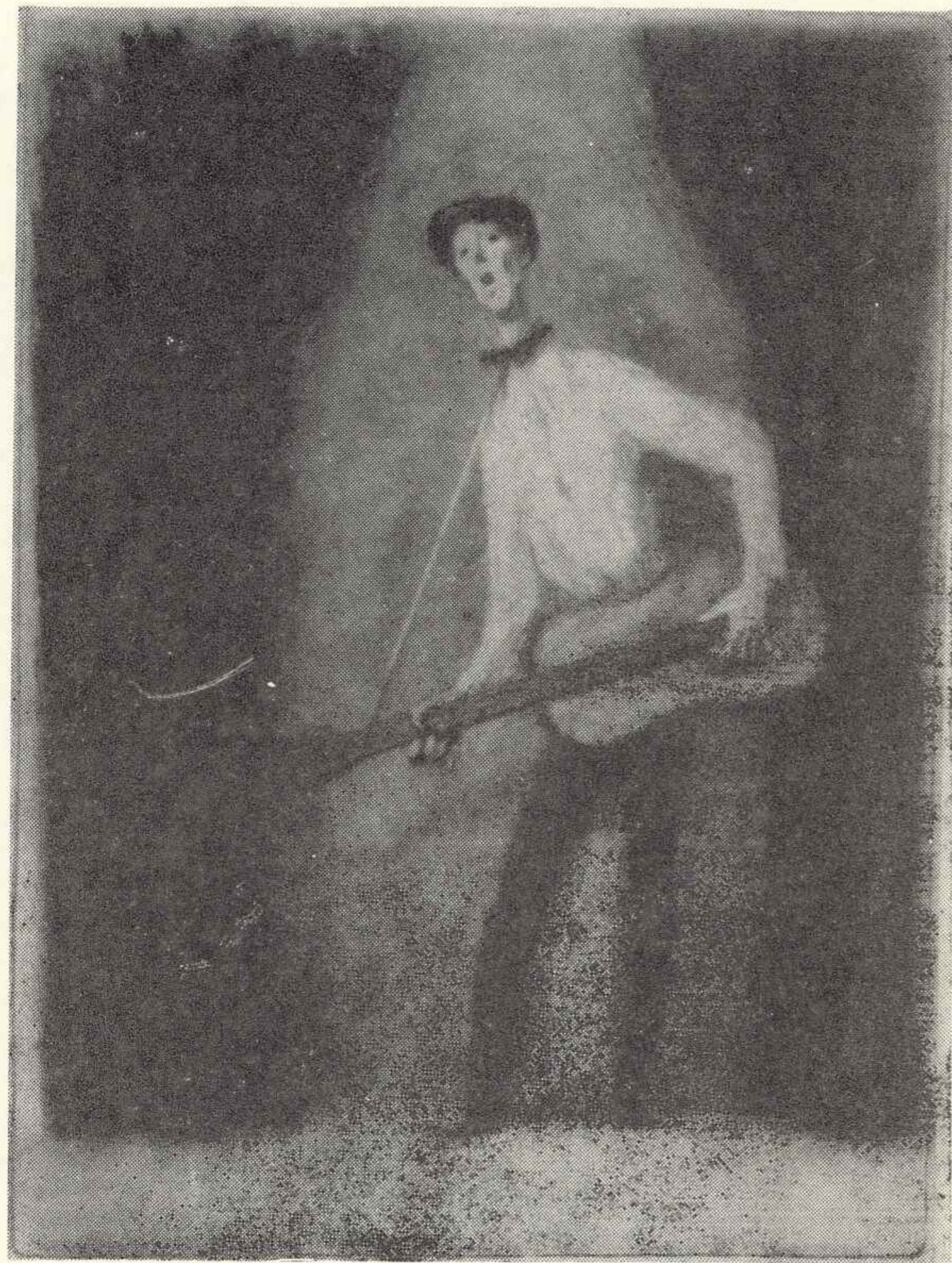
Bar mleczny (rys.)

Siesta (rys.)

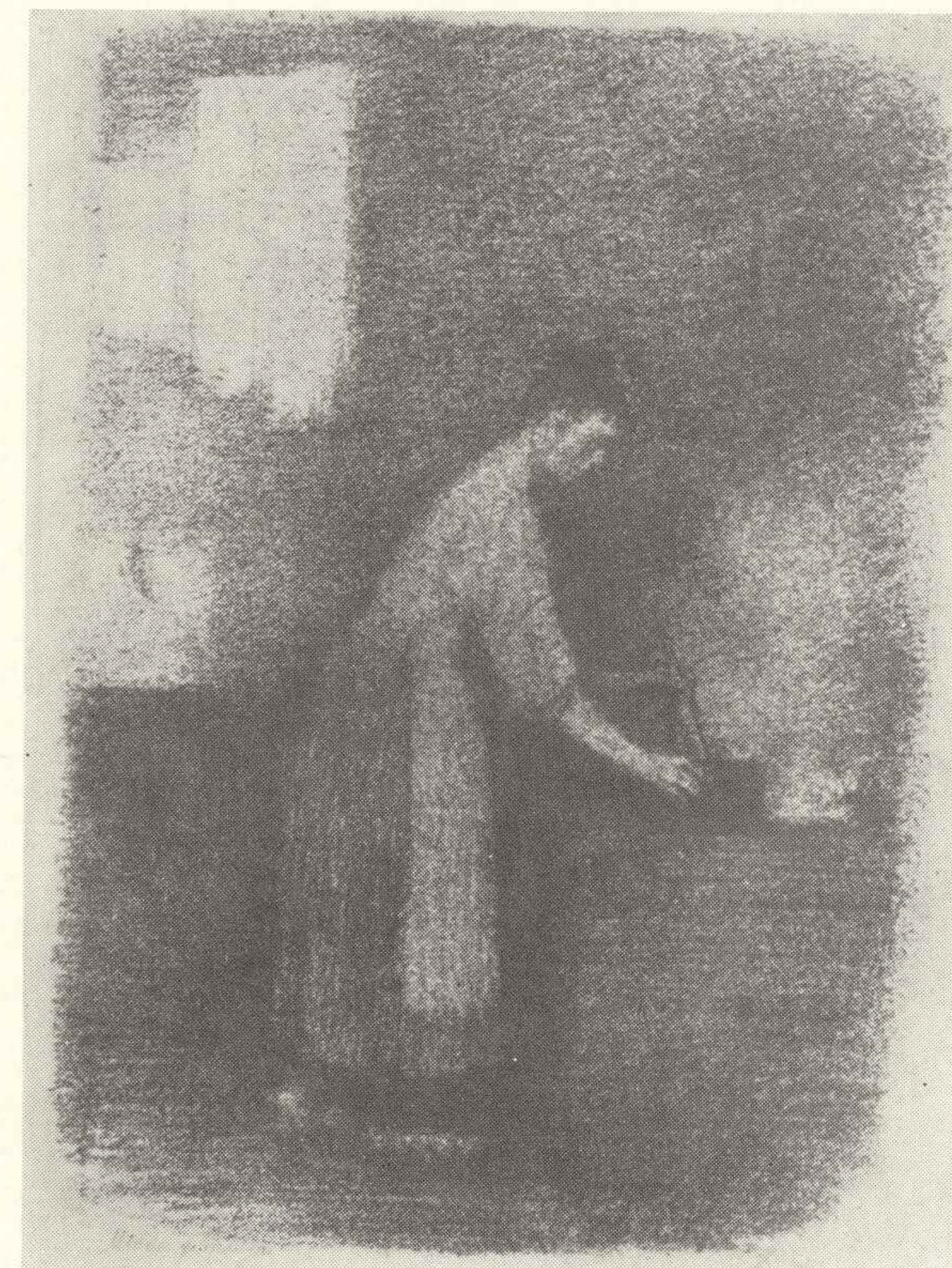

Z gitarą (rys.)

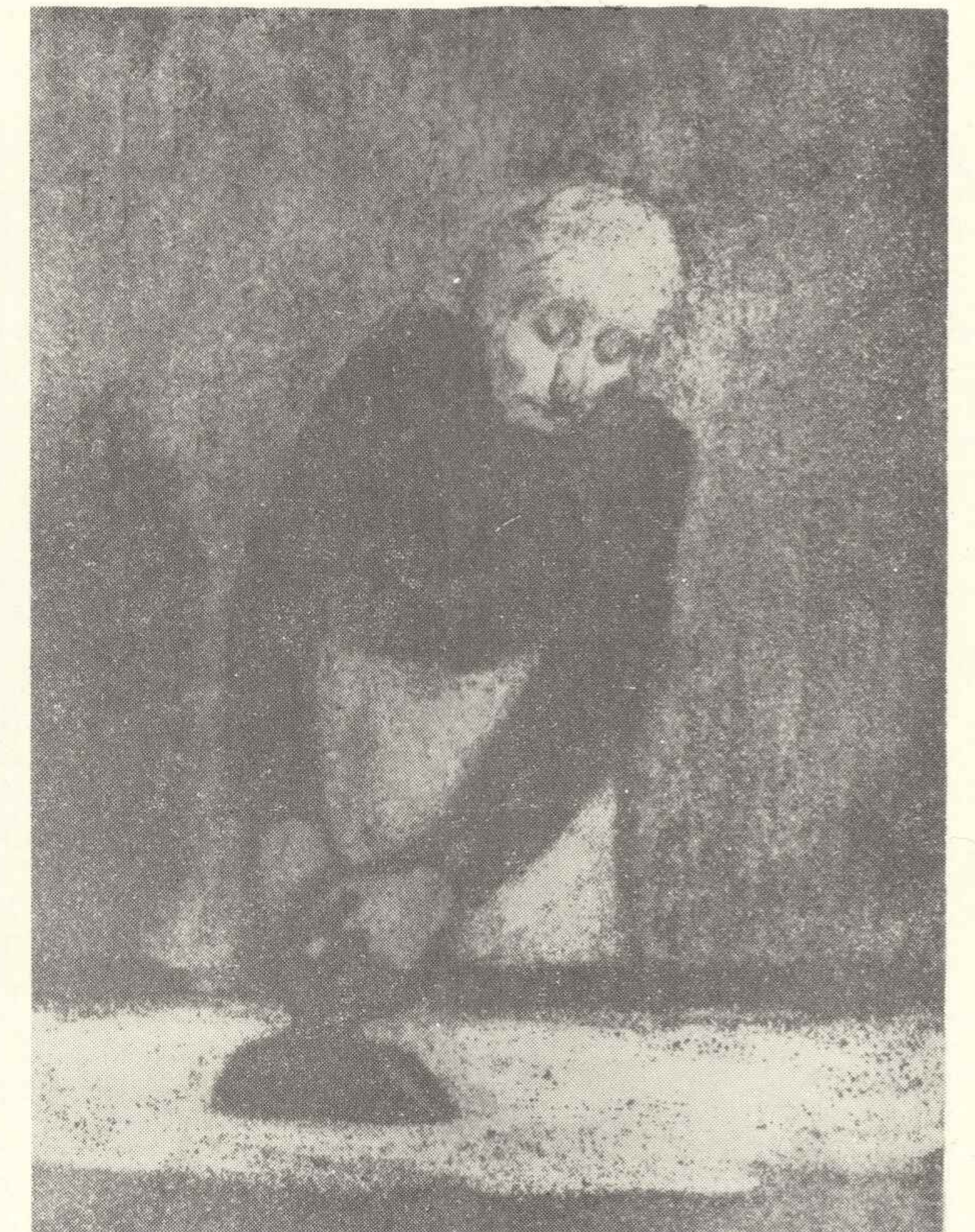

Pani J. Lazarowa (rys.)

Młoda gospodyni (rys.)

Gospodyni (Z żelazkiem) (graf.)

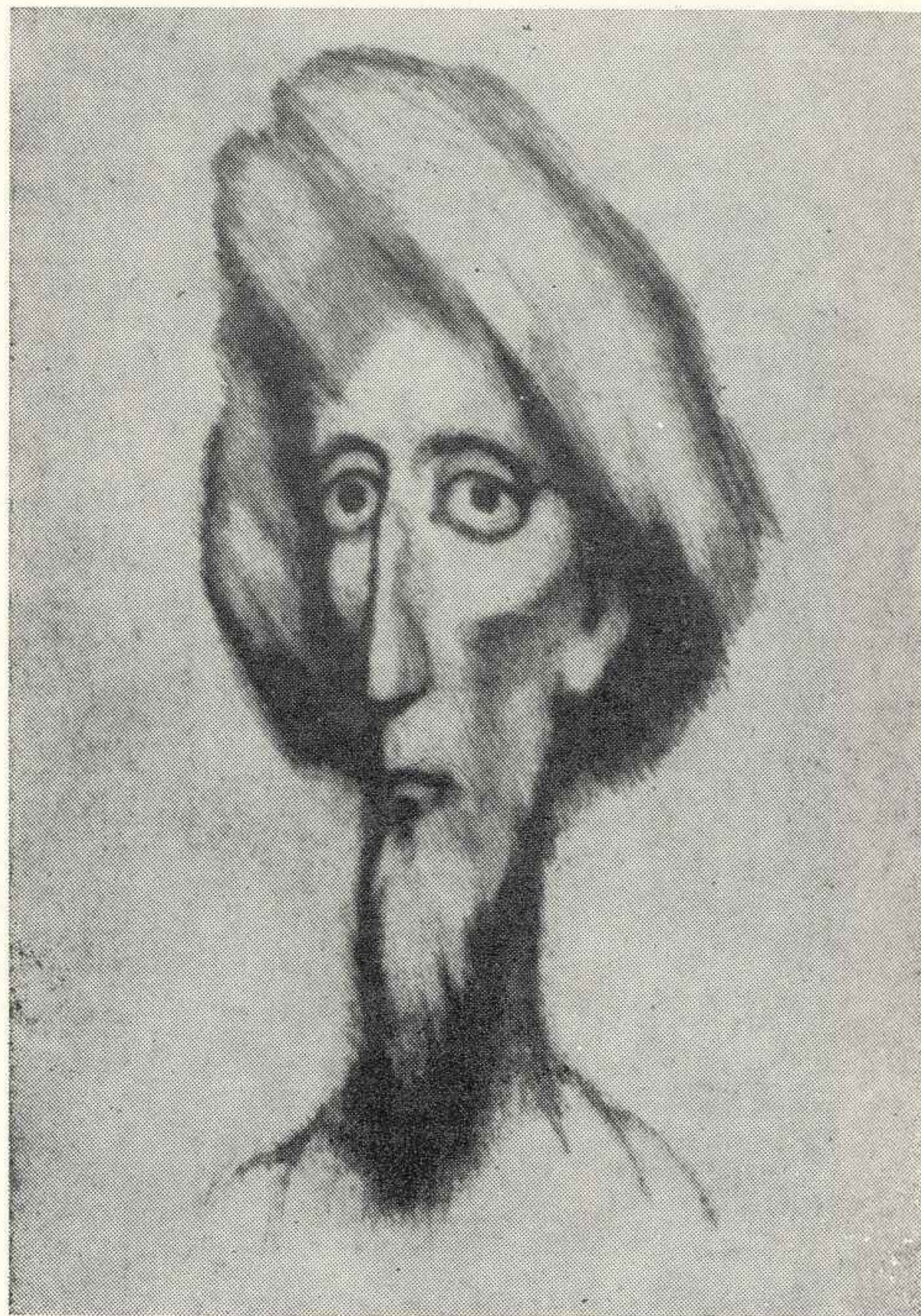

Głowa starca (graf.)

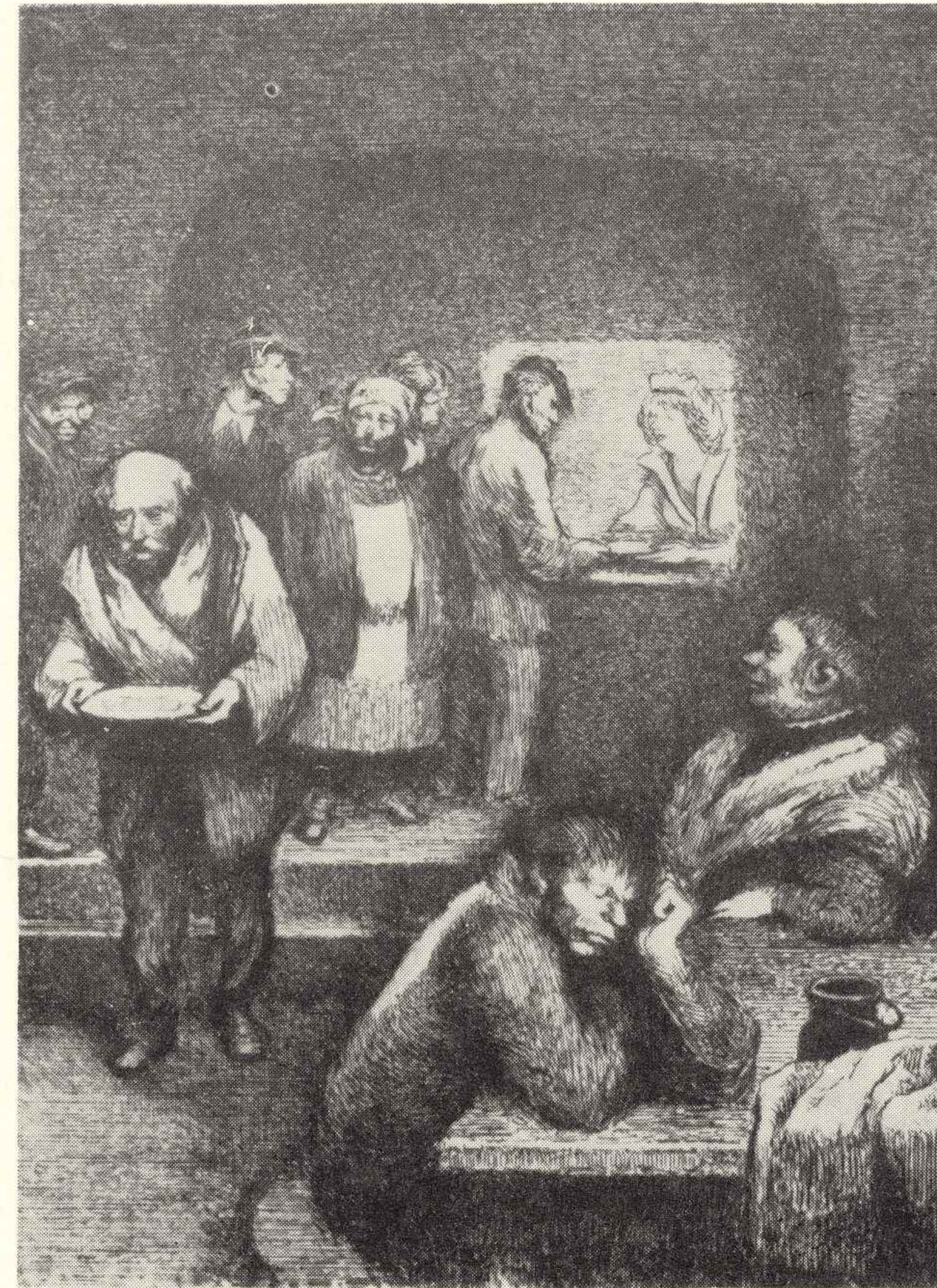

Sw. Paweł (rys.)

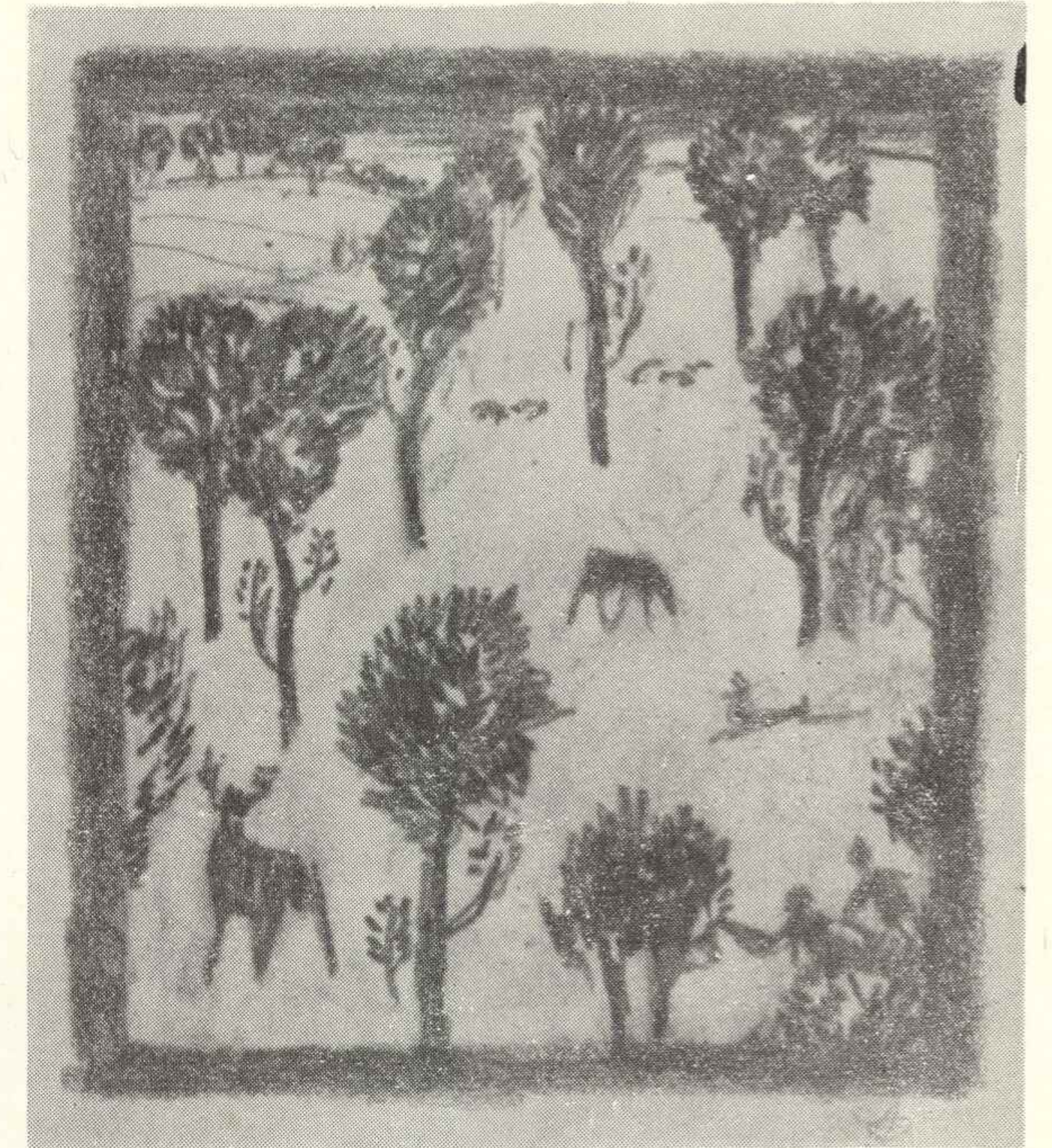

Głowa (graf.)

Bar mleczny (graf.)

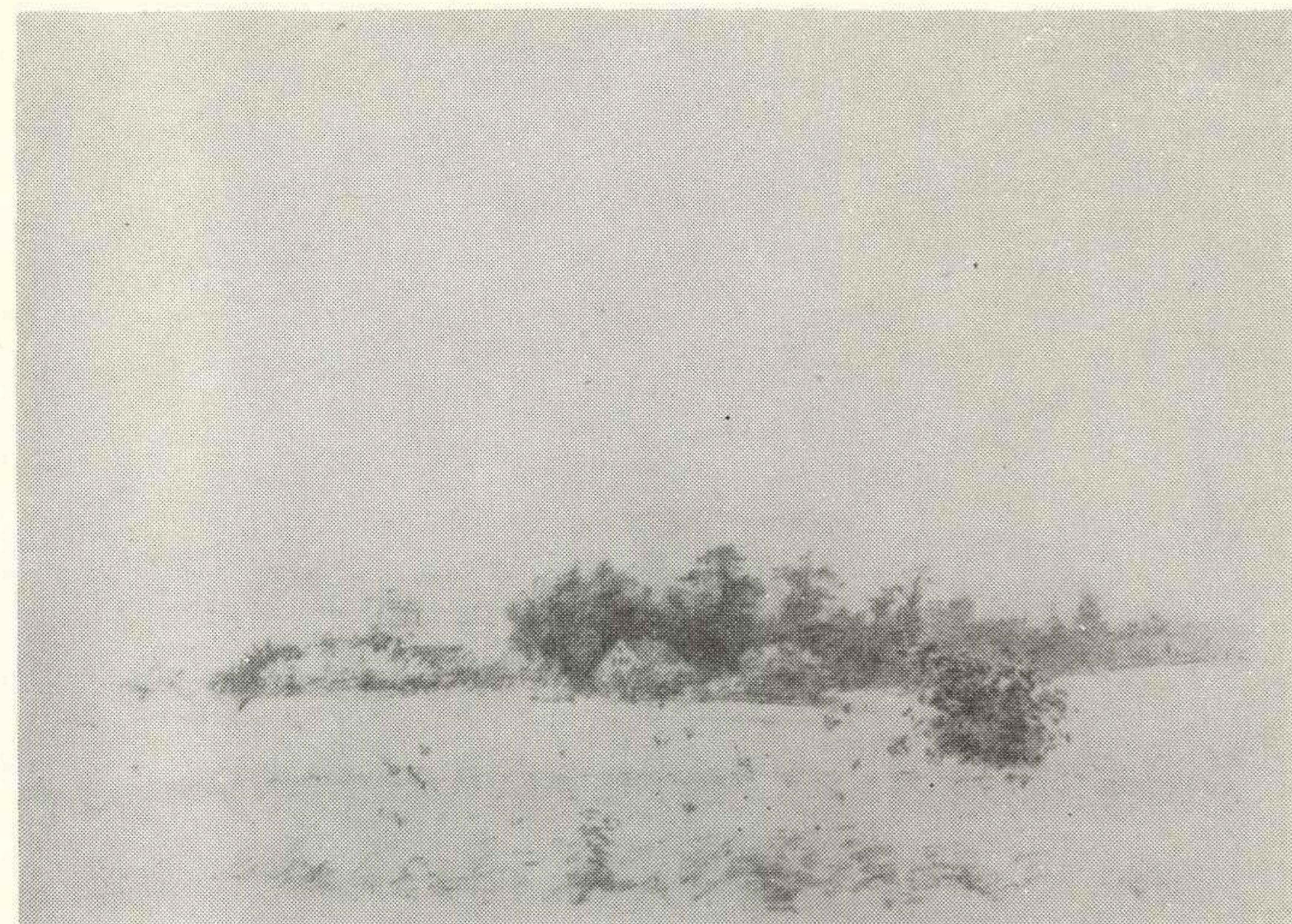

Szkic (rys.)

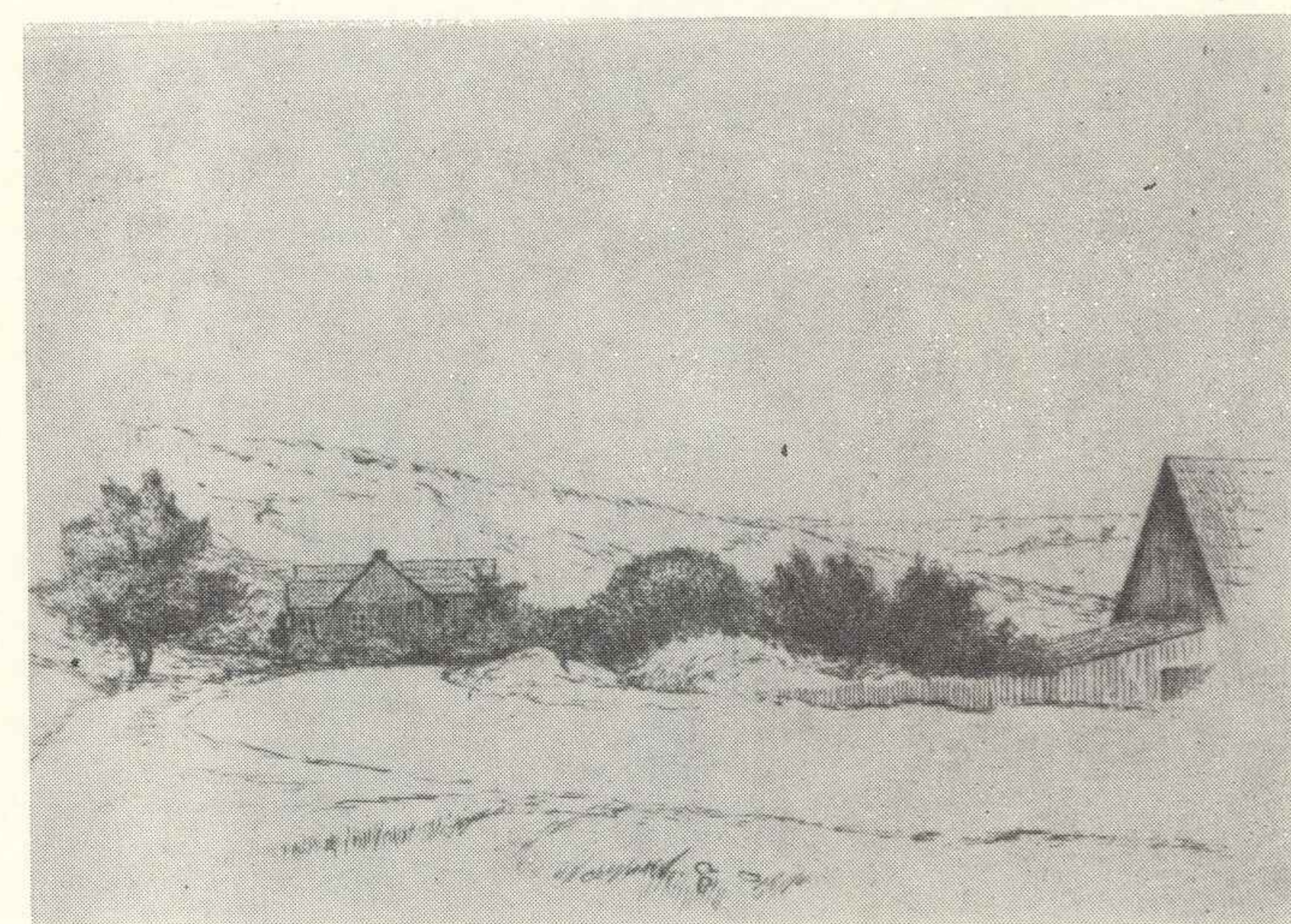

Szkic (rys.)

Komańcza (rys.)

Komańcza (graf.)

Podwórko (rys.)

SPIS PRAC

MALARSTWO OLEJNE, AKWARELA, GWASZ

1. Krajobraz z jeziorem, 1932, gwasz, 33×36,5 *)
Muzeum Narodowe w Warszawie, Rys. W.7171
2. Pejzaż, 1932, 32,8×36,6 *)
Muzeum Narodowe w Warszawie, Rys. W.7170
3. Szabrownik I, 1945, akwarela, 23,5×16,8 *)
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz 6335
4. Szabrownik II, 1945, akwarela, 22,8×18 *)
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz 6344
5. Model, olej, praca zaginiona *)
kat.: I wystawa Stowarzyszenia Artystów Plastyków „Szkoła Warszawska”, Warszawa 1930, poz. kat. 176
6. Głowa dziewczyny, olej, praca zaginiona
kat.: I wystawa Stowarzyszenia Artystów Plastyków „Szkoła Warszawska”, Warszawa 1930, poz. kat. 175
7. Martwa natura, olej, praca zaginiona
kat.: j.w., poz. kat. 178
8. Rybak, olej, praca zaginiona
kat.: j.w., poz. kat. 174
9. Szkic do portretu, olej, praca zaginiona
kat.: j.w., poz. kat. 177
10. Próba noża, olej, praca zaginiona
kat.: Wystawa Stowarzyszenia Artystów Plastyków „Szkoła Warszawska”, Warszawa 1931, poz. kat. 134
Wystawa Stowarzyszenia Artystów Plastyków „Szkoła Warszawska”, Warszawa 1933, poz. kat. 63
11. Parobek, olej, praca zaginiona
kat.: Wystawa Stowarzyszenia Artystów Plastyków „Szkoła Warszawska”, Warszawa 1931, poz. kat. 135
12. Dozorca, akwarela, 30×21,3
Muzeum w Chorzowie, nr inw. 796
13. — 24. Pejzaż I — IX, olej, prace zaginione
kat.: Wystawa Stowarzyszenia Artystów Plastyków „Szkoła Warszawska”, Warszawa 1933, poz. kat. 53-61, 64a, 64b, 64c
25. Brzozy, olej, praca zaginiona
kat.: Katalog wystawy Związku 5 Stowarzyszeń Artystycznych, Warszawa IPS 1933, poz. kat. 194
26. Pejzaż, akwarela, 34×24, praca zaginiona
kat.: Wystawa wiosenna, Katowice 1958, poz. kat. 87
27. Portret męski, akwarela
Muzeum Historii m.st. Warszawy, nr inw. 981

GRAFIKA

1. Przy stole, 1931, linoryt, 18,2×13,2
Muzeum Narodowe w Warszawie Gr.W.4606
2. Przystań, ok. 1931, drzeworyt, praca zaginiona *)
kat.: Salon zimowy IPS, 1931—32, poz. kat. 260
3. Kwiaciarze, ok. 1933, akwaforta, praca zaginiona *)
Plastyka nr 3, 1933, repr.
4. Głowa, 1935, akwaforta, 10,3×7,9
Muzeum Narodowe w Warszawie Gr.W.5034
5. Piekarz, 1935, akwaforta, 10,4×7,7
Muzeum Narodowe w Warszawie Gr.W.5036
6. Szewc, 1935, akwaforta, 10,3×7,9
Muzeum Narodowe w Warszawie Gr.W.5038
7. Dzwonnik, ok. 1936, akwaforta, 12,4×7,8, praca zaginiona *)
kat.: Wystawa Związku Zawodowego Polskich Artystów Grafików, Warszawa TZSP, 1937, poz. kat. 434
8. Na wzgórzu, 1936, drzeworyt barwny, 9,2×9,8
Muzeum Narodowe w Warszawie Gr.W.5035
9. Pracunki, 1936, akwaforta, 12,5×16,3
Muzeum Narodowe w Warszawie Gr.W.5033
10. Kobiety przy studni, 1936, drzeworyt, 33×35
Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego Gabinet Rycin
Inw.G.R.3198
Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego kolekcja H. Grohmana Inw. Dep. 4898
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu D/Sz 90
11. Portret, 1936, sucha igła
12. Pejzaż, 1938, akwaforta, 17,5×10,5
własność pani Wandy Ustaszewskiej
13. Wędrowiec, 1938, litografia, 15,5×11,5
własność pani Wandy Ustaszewskiej
14. Rybak, 1938, akwaforta, 9,3×6
własność pani Wandy Ustaszewskiej
15. Muzykanci, 1938, sucha igła, 117×152, praca zaginiona
kat.: X Salon malarstwo — grafika — rzeźba, Warszawa IPS, 1938 poz. kat. 223
fof. w zbiorach rodziny
16. Kronikarz, 1938, sucha igła, 23,5×17
własność pani Wandy Ustaszewskiej
17. Odpoczynek, 1938, sucha igła, 152×109, praca zaginiona
kat.: X Salon malarstwo — grafika — rzeźba, Warszawa IPS, poz. kat. 222
18. Kataryniarz, przed 1939, litografia barwna, 24,1×17,9
Muzeum Narodowe w Warszawie, Gr.W.5032

19. Głowa brodatego mężczyzny, przed 1939, mezzotinta, 17,7×12,8
Muzeum Narodowe w Warszawie Gr.W.5031
20. Gazeciarz, przed 1939, praca zaginiona *)
fot. w zbiorach rodziny
21. Z piwem, przed 1939, praca zaginiona *)
fot. w zbiorach rodziny
22. Oświata dorosłych, ok. 1950, sucha igła, 15,3×10,8
Muzeum w Chorzowie, nr inw. 795
Muzeum Narodowe w Warszawie Gr.W.890
23. Lenin wśród górali, ok. 1950, litografia, 44×32 *)
Muzeum Narodowe w Warszawie, Gr.W.1036
Muzeum Narodowe w Warszawie, Gr.W.1036
24. Strajk fernali, 1954, akwaforta, 28,4×10,7
Muzeum Narodowe w Warszawie, Gr.W.143
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz.962
Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego, Gr.1083
25. Litwa, 1955, akwaforta, 19,5×14
Muzeum Narodowe w Warszawie, Gr.W.891
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz.6170
26. Fornal, 1955, miękki werniks, 21,5×15,3
Muzeum w Chorzowie, nr inw. 794
Muzeum Narodowe w Warszawie, Gr.W.713/1-2
27. Rodzina, ok. 1956, miękki werniks, 20×14,7
28. Miasteczko, 1957, miękki werniks, 29,8×21,5
29. Rybacy, 1957, akwaforta, 25×35
30. Dolny Śląsk, 1957, 29,8×21,5
31. Fornal, 1957, miękki werniks, 29×22
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, D/92
32. Trzej (Zapalimy), ok. 1959, miękki werniks, 24,8×20
Muzeum w Chorzowie, nr inw. 792
33. Pejzaż, 1959, akwatinta, 22,3×30,1
Muzeum Narodowe w Warszawie, Gr.W.1616
34. Portret kobiety, 1959, akwatinta odprysk, 29,4×20,9
Muzeum Narodowe w Warszawie, Gr.W.1571
35. Dama I, 1959, miękki werniks, 30×20,5
36. Dama II, 1959, miękki werniks, 29,7×20,5
37. Gospodyni (Z żelazkiem), 1959, akwatinta, 20,5×14,7
38. Ilustracja do ballady A. Mickiewicza „To lubię...”, 1959,
sucha igła, 19,8×14,3
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz.960
39. Przedmieście, 1959, akwatinta, 29,8×21,5
40. Zwiad, ok. 1959, miękki werniks, 32,2×21,3
41. Zbiór owoców, ok. 1959, miękki werniks, 20,5×14,5

42. Zaloty, ok. 1959, akwaforta, 13×9
43. Po kolędzie, ok. 1959, akwaforta, 9,8×7
44. Gospodyni, ok. 1959, akwaforta, 8,2×5,2
45. Studium, ok. 1959, akwaforta, 4,9×6,2
46. Z workiem, ok. 1959, akwaforta, 9,4×6,2
47. Portret I, ok. 1960, akwatinta, 20×29
48. Portret II, ok. 1960, akwatinta, 20×29
49. Starzec, 1960, miękki werniks, 15,3×11,3
50. Chatka, 1960, akwaforta, 22,5×15,2
51. W zaciszu, 1961, sucha igła, 16,2×11,8
52. Starość, 1961, miękki werniks, 47×34
własność pani Janiny Lazarowej, Bielsko-Biała
w zbiorach Ministerstwa Kultury i Sztuki
53. Pożegnanie sutyryn, 1961, linoryt, 27,5×21,2
54. Karciarze, 1969, miękki werniks, 32,2×21,7
Muzeum Narodowe w Warszawie, Gr.W.1792
55. Wędkarze, 1961, akwaforta, 25,2×34,8
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz.6168
56. Hutnicy, 1964, linoryt, 35×26
w zbiorach Ministerstwa Kultury i Sztuki
57. Praca na torach, 1964, linoryt, 30×23
Muzeum w Chorzowie, nr inw. 275
w zbiorach Ministerstwa Kultury i Sztuki
58. Spotkanie z kogutem, 1970, akwaforta, 14,8×7,7
Muzeum Narodowe w Warszawie, Gr.W.3199
Biuro Wystaw Artystycznych w Katowicach
59. Autoportret, ok. 1970, sucha igła, 17×12,5
60. Komańcza I, 1970, akwaforta, 12,5×17,2
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz.6340
Biuro Wystaw Artystycznych w Katowicach
61. Komańcza II, 1970, akwaforta, 17×8,3
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz.6342
Biuro Wystaw Artystycznych w Katowicach
62. Komańcza III, 1970, akwaforta 17,2×12,3
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz.6341
63. Komańcza IV, 1970, akwaforta, 17,2×12,3
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz.6343
64. Komańcza V, 1970, akwaforta, 17,2×12,3
65. Komańcza VI, 1970, akwaforta, 17,2×12,3
66. Komańcza VII, 1970, akwaforta, 17,4×12,5
67. Komańcza VIII, 1970, akwaforta, 17,4×12,5
68. Komańcza IX, 1970, akwaforta, 17,3×12,2
69. Komańcza — grupa drzew, 1970, akwaforta, 17,2×12

70. Komańcza — samotne drzewo, 1970, akwaforta, 17,4×12,2
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz.6172/2
71. Komańcza — piętrowy budynek wśród drzew, 1970, akwaforta, 12,4×17,3
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz.6172/5
72. Komańcza — chaty, 1970, akwaforta, 12,2×17,3
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz.6172/3
73. Komańcza — samotna zagroda, 1970, akwaforta, 12,3×17,3
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz.6172/4
74. Bar mleczny, 1971, akwaforta, 17,3×12,5
Muzeum w Chorzowie, nr inw. 791
Biuro Wystaw Artystycznych w Katowicach
75. Grzybobranie I, 1971, akwaforta, 20,4×12,3
Biuro Wystaw Artystyczny w Katowicach
76. Grzybobranie II, 1971, akwaforta, 12,7×12,2
77. Rok 1939, 1974, sucha igła, 20,1×14,8
78. Autoportret, 1974, sucha igła 13,8×10,4
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz.6167

RYSUNKI

RYSUNKI POWSTAŁE DO 1945 ROKU

1. Wysiedleni, 1941, tusz, 28×19
2. Wysiedlenie, 1941, piórko, 22×15,5
3. Wysiedlenie, ok. 1941, ołówek, 19×14
4. Panika podczas łapanki, tusz lawowany, 23×16,7
wł. p. Jana Pomorskiego
5. Rodzina wysiedleńców, piórko, 28×20
wł. p. Jana Pomorskiego
6. Przesiedleńcy, ołówek, 35×25
wł. p. Jana Pomorskiego
7. Rynek małego miasteczka, piórko, 18×15
wł. p. Jana Pomorskiego
8. Pejzaż I, piórko, 11,5×10
wł. p. Jana Pomorskiego
9. Pejzaż II, piórko, 11,5×10
wł. p. Jana Pomorskiego
10. Na mrozie, ołówek, 19×13,5
11. Autoportret, tusz (fotografia), praca zaginiona
12. Łaźnia w Gorzkowicach, ołówek, 17×14
13. Kontrasty, tusz lawowany, 28×23

RYSUNKI POWSTAŁE W LATACH 1945—1946

14. Lista rozstrzelanych, węgiel, ca 60×100
(fotografia), praca zaginiona
15. Z cyklu „Szabrownicy”, tusz lawowany, 13×9
wł. p. Jana Pomorskiego
16. Z cyklu „Szabrownicy”, tusz lawowany, 19×9
wł. p. Jana Pomorskiego
17. Z cyklu „Szabrownicy”, tusz lawowany, 13×9
wł. p. Jana Pomorskiego
18. Szabrownik I, tusz, 14×9,5
19. Szabrownik II, tusz lawowany, 30×23
20. Szabrownik III, tusz, 13×9,5
21. Szabrownik IV, tusz, 14×10,5
22. Szabrownik V, tusz, 14×10,5
23. Szabrownik VI, tusz, 14×10,5
24. Szabrownik VII, tusz, 14×10,5
25. Szabrownik VIII, 1945, ołówek, 25,5×18,3
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz.6336
26. Z workiem, ołówek, 10×6,5
27. Dwaj z workiem, tusz, 11×7,5
28. Partyzant, ołówek, 13,5×9
29. Milicjant I, 1945, ołówek, 13×10
30. Milicjant II, 1945, ołówek, 14×13
31. Milicjant III, 1945, ołówek, 15×9
32. Wartownik, ołówek, 14,5×9,3
33. Bezdomni, ołówek, 20×13,5
34. Pokój, tusz, 14×9,7
35. We dwoje, ołówek, 16×11,5
36. Gwiazdka I, ołówek, 13,5×10,5
37. Gwiazdka II, ołówek, 13,5×8,7
38. Ofiary wojny, węgiel 36×23
39. Na zachód węgiel, 55,5×94
40. Górnicy, 1946, ołówek, 20,7×14,5
Muzeum w Chorzowie, nr inw. 799
41. W pańskiej oborze I, ołówek pergamin, 27,5×34,8
Muzeum w Chorzowie, nr inw. 793
42. W pańskiej oborze II, ołówek, 26×19
43. W pańskiej oborze III, ołówek, 20,5×14
44. Z butelką, ołówek, 14×20,8
Muzeum w Chorzowie, nr inw. 798
45. Po pracy, tusz, 14,5×17,8
Muzeum w Chorzowie, nr inw. 800

RYSUNKI POWSTAŁE W LATACH 1947—1955

46. Głowa kobiety, sangwina, 30×20
47. Głowa, sangwina, 30×25
48. Portret mężczyzny, sangwina, 30×19
49. Autoportret, węgiel, 64×94 *)
50. Akt I, sangwina, 40,5×23,2
51. Akt II, sangwina, 30×22
52. Akt III, sangwina, 30×22
53. Akt IV, sangwina, 37×26
54. Akt V, sangwina, 37×26
55. Głowa starca, sangwina, 30×20
56. Kopia z Clouet'a, sangwina, 33×20
57. W garbarni I, tusz węgiel, 20×13,5
58. W garbarni II, ołówek, 20×14
59. W garbarni III, tusz, 19×12
60. Garbarze, tusz lawowany, 30×21
61. Czyściec, ołówek, 20×12
62. Kościół, ołówek, 20×14
63. Czas wojny, ołówek, 19,5×13,5
64. Marnotrawstwo, ołówek, 19×14
65. Po kolędzie, ołówek, 10,5×7
66. Skrzywdzeni, tusz (fotografia), praca zaginiona
67. Głodująca I, ołówek, 29×20
68. Głodująca II, ołówek, 29×20
69. Głodująca III, sangwina, 26×20
70. Głodująca IV, ołówek, 30×22
71. Głodująca V, tusz lawowany, 26,5×19,5
72. Głodująca VI, tusz lawowany, 26,5×19
73. Strażnik I, piórko, 11,3×8,5
74. Strażnik II, piórko, 11,3×8,5
75. Stróż, tusz, 10,5×8
76. Stróż, tusz lawowany, 18×13
77. Miasteczko, 1947, sepia, 14,7×20,9
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, D/Sz 88
78. Miasteczko, węgiel, 29×20,5
79. Zamyślenie, piórko, 15,2×9,1
80. Człowiek z laską, piórko, 17×12,8
81. Rok 1945 I, ołówek, 19,5×14
82. Rok 1945 II — Bezdomni, tusz, 20×14
83. Pożegnanie suteryn I, węgiel, 27×21
84. Pożegnanie suteryn II, ołówek, 22,7×13,7
85. Uchodźcy I, ołówek, 22,5×16,4
86. Uchodźcy II, piórko, 22,5×16,4
87. Uchodźcy III, tusz kalka, 22×14 *)
88. Przeprowadzka I, węgiel, 29×20
89. Przeprowadzka II, ołówek, 19,2×15,2
90. Przeprowadzka III, węgiel, 22,5×34
91. Przeprowadzka IV, ołówek, 18,7×15
92. Przeprowadzka V, ołówek, 18,7×15
93. Na ławce, ołówek, 19,5×14
94. Zaloty, piórko, 9,5×6,5
95. Ilustracja, tusz lawowany, 29×23,5
96. Portret kobiety, tusz lawowany, 27,7×19,5
97. Ekonom I, ołówek, 28×21,5
98. Ekonom II, ołówek, 26×19
99. Fornał I, 1954, ołówek, 21×25,3
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz.6337
100. Fornał II, 1954, ołówek, 21,2×29,2
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz.6338
101. Fornał — studium, 1954, ołówek, 27×20
102. Strajk fernali, 1954, ołówek, 20,8×29,8
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz.6339
103. Strajk fernali, węgiel tusz, 26,5×24
104. Podwórze, węgiel, 29×20
105. Kostka Napierski, tusz, 28×19,7
106. Mężczyzna w kapeluszu, tusz, 19×12
107. Z targu, tusz lawowany, 28,5×23
108. Portret Stalina, ok. 1954, węgiel, 63×49 *)
Muzeum Narodowe w Warszawie, Rys. 2889
109. Głowa robotnika, węgiel, 35×30
110. Litwa, 1955, węgiel, 20,5×15
111. Kumoszki, sangwina, 29,6×23,8
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz. 959

RYSUNKI POWSTAŁE W LATACH 1955—1965

112. Na zachód, ok. 1955, węgiel, 61,3×98,2
Muzeum Narodowe w Warszawie, Rys. 7870
113. Głowy, ołówek, 11,2×4,5
114. Głowa I, ołówek, 20×8
115. Głowa II, ołówek, 20×13
116. Głowa III, tusz lawowany, 40×27

117. Głowa IV, ołówek, 10×9
118. Głowa V, ołówek, 29×20 *)
119. Głowa VI, ołówek, 29×20
120. Młoda gospodyni, węgiel (fotografia), praca zaginiona
121. Przy kuchni, ołówek, 26,8×18,7
122. Dama, sangwina, 9×6
123. Z żelazkiem I, węgiel, 24×17 *)
124. Z żelazkiem II, węgiel, 23×16,5
125. Z żelazkiem III, węgiel, 23×16
126. Szkic do studium aktu męskiego I, ołówek, 28×20
127. Szkic do studium aktu męskiego II, ołówek, 25×17
128. Szkice portretowe, ołówek, 30×10
129. Szkic portretowy I, ołówek, 15×11
130. Szkic portretowy II, ołówek, 15×11
131. Szkic portretowy III, ołówek, 28×19
132. Szkic portretowy IV, ołówek, 42×30
133. Szkic portretowy V, ołówek, 42×30
134. Szkic portretowy VI, ołówek, 42×30
135. Szkic portretowy VII, ołówek, 42×30
136. Szkic portretowy VIII, ołówek, 42×30
137. Szkic portretowy IX, ołówek, 42×30
138. Szkic portretowy X, ołówek, 42×30
139. Szkic portretowy XI, ołówek, 42×30 *)
140. Szkic portretowy XII, ołówek, 42×30 *)
141. Szkic portretowy XIII, ołówek, 42×30 *)
142. Szkic portretowy XIV, ołówek, 42×30 *)
143. Szkic portretowy, ołówek kalka, 32×21
144. Portret, ołówek, 32,7×22,2
145. Przy łóżku chorego, ołówek, 20×14
146. Słowiański bożek, ołówek, 19×14
147. Ucieczka do Egiptu, ołówek, 15×11
148. Św. Piotr I, ołówek, 35×33
149. Św. Piotr II, węgiel kalka, 33×21
150. Zapalimy I, ołówek, 23×20
151. Zapalimy II, węgiel, 24×20
152. Zapalimy III, węgiel, 25×23
153. Zapalimy IV, ok. 1956, ołówek, 35×25,2
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu D/Sz 163
154. Trzej I, tempera, 23×20
155. Trzej II, tusz, 23×20
156. Trzej III, tusz, 23×20
157. Trzej IV, tusz, 28×27
158. Scenka rodzinna I, ołówek, 21×15
159. Scenka rodzinna II, ołówek, 13×8
160. Na ulicy, piórko, 29×19
161. Orka, ołówek, 15×11
162. Z dzwonem, ołówek, 15×10
163. Portret górnik, węgiel, 32×23,3
164. Rozmowa I, 1957, ołówek, 35,5×47
Muzeum Narodowe w Warszawie, Rys.W.2685
165. Rozmowa II, ołówek, 21×15
166. Rozmowa III, piórko, 14×17
167. Pijacy I, 1957, ołówek, 29,7×42,2
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu D/Sz 95
168. Pijacy II, ołówek, 18×13
169. Pijacy III, ołówek, 16×12
170. Szabrowniczka, ok. 1958, sepia, 25,1×17,3
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu D/Sz 89
171. Dama przy stole, węgiel, 28×20
172. Gospodyni, 1959, węgiel, 30,3×21,4
Muzeum Narodowe w Warszawie, Rys.W.1965
173. Zbiór owoców, ołówek, 20×15
174. W pochodzie, ołówek, 30×21
175. Pochód, atrament, 8,7×14
176. Martwa natura, węgiel, 29×21
177. Mickiewicz (portret), tusz lawowany, 18×13
178. Z książką I, ołówek, 15×10
179. Z książką II, tusz, 18×13
180. W leśnym zaciszu I, ołówek, 15×10,3
181. W leśnym zaciszu II, ołówek, 18,5×13,5
182. W leśnym zaciszu III, ołówek, 29×21
183. W leśnym zaciszu IV, ołówek, 18×12,5 *)
184. Wędkarze, węgiel, 37×28
185. Sjęsta I, węgiel, 25×21
186. Sjęsta II, węgiel, 25×19
187. Po robocie, ołówek, 30×23
188. Z pracowni, ołówek, 20×12
189. Ślączacki, węgiel, 28×19,5
190. Przedmieście I, ołówek, 17×14
191. Przedmieście II, węgiel, 26×51
192. Portret kobiety, 1960, węgiel, 41,8×29,8
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz 6176

193. Karciarze I, ołówek, 33×22 *)
 194. Karciarze II, węgiel, 33×22
 195. W parku, piórko, 28×17
 196. „To lubię...”. Ilustracja do ballady A. Mickiewicza, ołówek, 22,7×13,7
 197. Ballada A. Mickiewicza, sangwina, 30×21
 Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Sz 6344
 198. Szkice do ilustracji, piórko, 20×14
 199. Ilustracja, tusz, 11×18
 200. Chatka, węgiel, 20,5×15
 201. Bolków, piórko, 14×20 *)
 202. Na łące, ołówek, 20×14
 203. Na cmentarzu, ołówek, 21×15
 204. Z sianem, ołówek, 20×13
 205. Na pastwisku, piórko, 22×17
 206. Niedziela, ołówek, 26×10
 207. Do domu, ołówek, 26,8×18,7
 208. Głowa chłopca, ołówek, 14×13
 209. Portret wieśniaczki, ołówek, 20×13
 210. Portret wieśniaka, ołówek, 17×11
 211. Z gitarą I, ołówek, 33×22
 212. Z gitarą II, węgiel, 32×23
 213. Z gitarą III, ołówek kalka, 29×21
 214. Wśród drzew I, ołówek, 18,5×15,5
 215. Wśród drzew II, ołówek, 32,7×22,2
 216. Hutnicy, ok. 1960, ołówek, 24×30
 217. Hutnicy, 1964, węgiel, 32×25,5
 Muzeum w Chorzowie, nr inw. 797
 218. Przy stole, ołówek, 26×18
 219. Pejzaż miejski, węgiel, 31×23

RYSUNKI SATYRYCZNE I KARYKATURY
 Z LAT 1954—1965

220. RGO w Gorzkowicach, ołówek, 17×13
 221. Autoportret, ołówek, 28×14
 222. Autoportret, ołówek, 20×15
 223. Z Felkiem w Zakopanem, ołówek, 20×15
 224. Z Felkiem w Zakopanem, ołówek, 33×25
 225. Prof. Geppert, ołówek, 14×10
 226. Prof. Dożycki, ołówek, 20×13
 227. Prof. Janina Lazar, ołówek, 32×23
 wł. pani Janiny Lazarowej, Bielsko-Biała

228. Karykatura I, ołówek, 21×12
 229. Karykatura II, ołówek, 12×9
 230. Sąsiad, ołówek, 40×14
 231. Cyrulik, ołówek kalka
 232. Stawiński, ołówek, 29,5×11,5
 233. Gracz, tusz, 12,7×11
 234. Lelek, ołówek, 24,5×14,7
 235. Kelnerka I, ołówek, 24,5×14,7
 236. Kelnerka II, ołówek, 28×20,6
 237. Kucharka, ołówek, 28×20,6

RYSUNKI POWSTAŁE W LATACH 1966—1976

238. Rodzina, ołówek, 13×9 *)
 239. Na łące, węgiel, 32×23
 240. Rozmowa I, piórko, 27,5×19,5
 241. Rozmowa II, piórko, 19,8×19
 242. Scenka, ołówek, 20×16,5
 243. Portret, ołówek, 26×19
 244. Szkic portretowy I, ołówek, 29,5×20,7
 245. Szkic portretowy II, ołówek, 30×12,5
 246. W parku, węgiel, 30,5×24,8
 247. Grupa, ołówek, 31,5×27,7
 248. Podwórko, ołówek, 30,5×23,5
 249. Pejzaż I, tusz, 28×19,5
 250. Pejzaż II, tusz, 14,7×9,7
 251. Pejzaż III, ołówek, 14,7×9,7
 252. Pejzaż IV, ołówek, 28,5×20
 253. Pejzaż V, ołówek, 17×14
 254. Pejzaż VI, ołówek, 28,7×20,5
 255. Pejzaż VII, ołówek, 27,3×20,5
 256. Pejzaż VIII, ołówek, 28,5×19,7
 257. Pejzaż IX, tusz, 28×19,5
 258. Pejzaż — szkic I, ołówek, 26,5×21
 259. Pejzaż — szkic II, ołówek, 26×20
 260. Pejzaż — szkic III, ołówek, 30×22
 261. Pejzaż — szkic IV, piórko, 15×10
 262. Pejzaż z Ustronia, ołówek, 36×27
 263. Starość, ołówek, 21×30
 264. Głowa starca, ołówek, 29×21
 265. Portret mężczyzny, ołówek, 21×30

266. Portret dziewczyny z kwiatem, węgiel, kalka, 30×21,5
 267. Pejzaż z Komańczy I, 1970, ołówek, 17,5×12,5
 268. Pejzaż z Komańczy II, 1970, węgiel, 25×17,5
 269. Pejzaż z Komańczy III, 1970, węgiel, 25×17,5
 270. Pejzaż z Komańczy IV, 1970, węgiel, 25×17,5
 271. Pejzaż z Komańczy V, 1970, ołówek, 17×11,6
 272. Pejzaż z Komańczy VI, 1970, ołówek, 17×11,6
 273. Pejzaż z Komańczy VII, 1970, ołówek, 17×11,6
 274. Pejzaż z Komańczy VIII, 1970, ołówek, 16,2×11,2
 275. Pejzaż z Komańczy IX, 1970, ołówek, 17×11,6
 276. Pejzaż z Komańczy X, 1970, ołówek, 17×11,6
 277. Pejzaż z Komańczy XI, 1970, ołówek, 28×21
 278. Pejzaż z Komańczy XII, 1970, ołówek, 17×11,6
 279. Pejzaż z Komańczy XIII, 1970, ołówek, 22×18
 280. Spotkanie z kogutem, 1970, ołówek, 16,5×10
 281. W barze mlecznym, 1971, ołówek, 25×17,5
 282. W Bieszczadach, ołówek, 18×12,5
 283. Grzybobranie I, 1973, węgiel, 18,5×13 *)
 284. Grzybobranie II, 1973, węgiel, 18,5×13
 285. Grzybobranie III, 1973, węgiel, 32,5×23,5
 286. Grzybobranie IV, 1973, ołówek, 33×23,5
 287. Grzybobranie V, 1973, ołówek, 23×14
 288. Grzybobranie VI, 1973, ołówek, 19,5×14
 289. Grzybobranie — studium I, 1973, ołówek, 10,5×14
 290. Grzybobranie — studium II, 1973, ołówek, 10,5×14
 291. Trzech Budrysów I, węgiel, 27,5×18,5
 292. Trzech Budrysów II, ołówek, 25×20
 293. Trzech Budrysów III, ołówek, 25×20
 294. Trzech Budrysów IV, ołówek, 19×14
 295. Głowa Budrysa, sangwina, 33,5×20
 Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, D/Sz 94
 296. Zwiad I, węgiel, 33×22
 297. Zwiad II, węgiel, 25×23
 298. Rok 1939, 1974, ołówek, 22,5×16,5
 299. Portret, ołówek, 26×19
 300. Św. Paweł I, węgiel, 32×23
 301. Św. Paweł II, węgiel, 32,5×21,5
 302. Św. Paweł III, węgiel, 32×25,5
 303. Św. Paweł IV, węgiel, 30×20

RYSUNKI POWSTAŁE W LATACH 1977—1978

304. Autoportret, ołówek, 51×40
 305. Autoportret, ołówek, 14,7×11,8
 306. Autoportret, węgiel, 30×23
 307. Autoportret w kapeluszu, węgiel, 28×21
 308. Chrystus, ołówek, 35×24
 309. Pojmanie Chrystusa, węgiel, 25×22

SZTUKA UŻYTKOWA

- Ogród, witraż, 1928, wyk. Zakład Witrażów i Mozaiki S. G. Żeleński w Krakowie, praca zaginiona *)
 kat.: Powszechna Wystawa Krajowa, Poznań 1929
- Plakat propagandowy Państwowego Monopolu Spirytusowego przestrzegający przed pędzeniem i pić samogonu, 1933, praca zaginiona
 repr.: Grafika, nr 6, 1932—1933
- Różdżki pamiątkowe dla sióstr zakonnych z Komańczy, 1970 *)
 (fotografie)
- Św. Florian, witraż w kościele w Wildze k/Warszawy, *)
 (fotografia)
- Św. Ekspedyt, witraż w kościele w Wildze k/Warszawy, *)
 (fotografia)
- Projekt żyrandola — szkic I, ołówek, 20×30,5 *)
- Projekt żyrandola — szkic II, ołówek, 20×13 *)
- Projekt żyrandola — szkic III, ołówek, 20×13 *)
- Projekt żyrandola — szkic IV, ołówek, 20×13,5
- Projekt żyrandola — szkic V, ołówek, 20×13,5
- Projekt żyrandola — szkic VI, ołówek, 20×13,5
- Projekt żyrandola — szkic VII, ołówek, 20×13,5
- Projekt krzyża — szkic I, ołówek, 20×13,5 *)
- Projekt krzyża — szkic II, ołówek, 20×13,5 *)
- Projekt krzyża — szkic III, ołówek, 20×13,5
- Projekt krzyża — szkic IV, ołówek, 20×13,5
- Projekt elementu zdobniczego — szkic I, ołówek, 20×13,5
- Projekt elementu zdobniczego — szkic II, ołówek, 20×13,5 *)
- Projekt elementu zdobniczego — szkic III, ołówek, 20×13,5 *)
- Projekt plakatu — szkic I, ołówek, 20×13,5
- Projekt plakatu — szkic II, ołówek, 20×13,5
- Projekt plakatu — szkic III, ołówek, 20×13,5

Prace, przy których nie ma adnotacji gdzie się znajdują są własnością rodziny artysty.
 Niektóre z prac zaginionych będą prezentowane w reprodukcji fotograficznej

*) Prace, które nie będą eksponowane

Opracowanie i redakcja katalogu:
Małgorzata Kurasiak

Opracowanie graficzne katalogu:
Zenon Januszewski

Redakcja techniczna:
Miroslaw Winiarek

Zdjęcia:
Andrzej Żórawski

Wydawnictwo
Centralnego Biura
Wystaw Artystycznych

Projekt plakatu:
Waldemar Świerzy

Projekt ekspozycji w Warszawie:
Marta Rak Podgórska
Anna Rak

CENA: 60 zł.

WDA — Zakład Typograficzny zam. 2672, nakł. 500, Z-3

